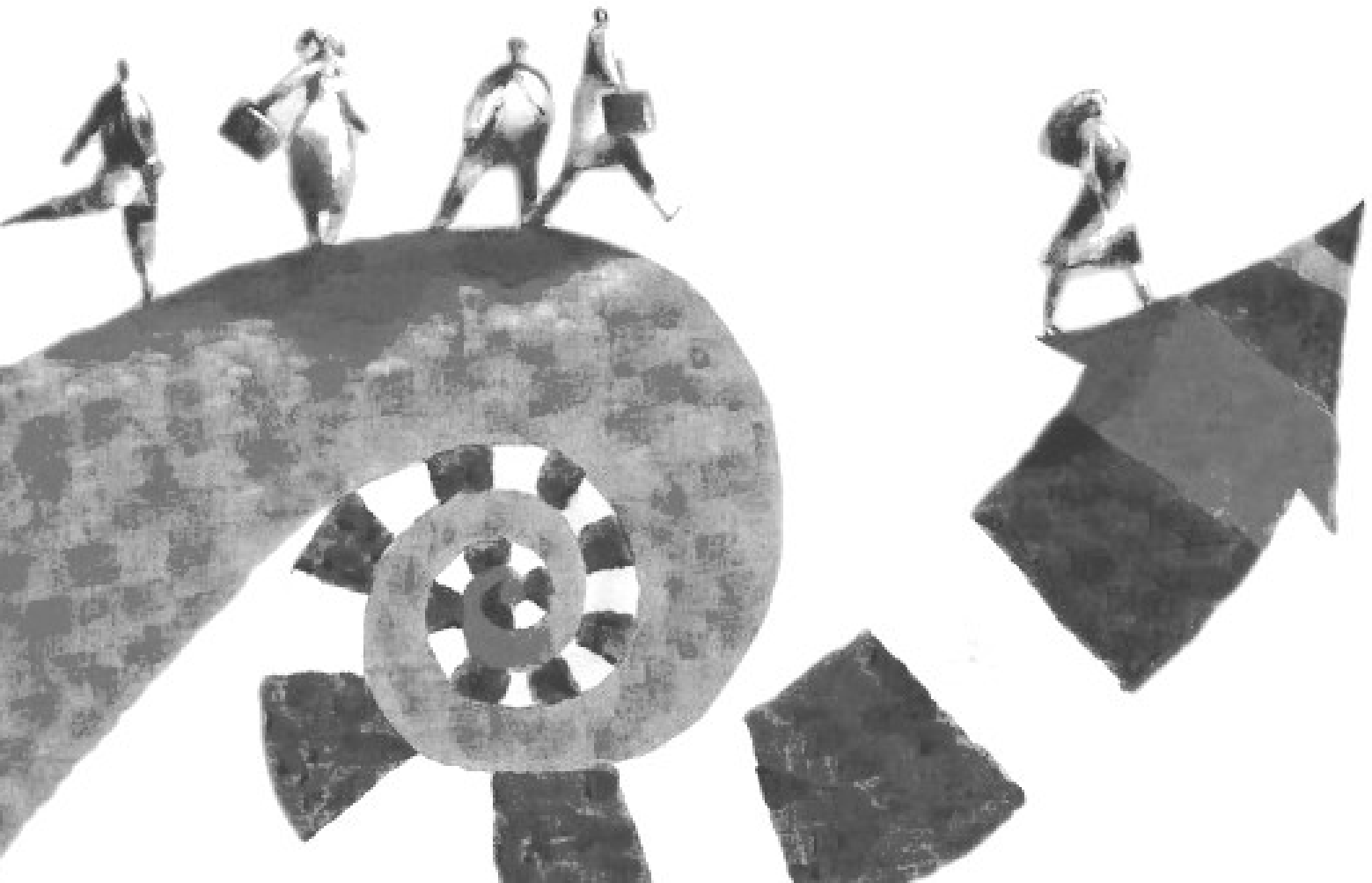

BÆREDYGTIG DEMOKRATISK MARKEDSØKONOMI

Mikkel Klinge Nielsen, Erik Christensen, Uffe Madsen,
Lars Bækgaard, Wolmer Møller, Jakob Mikkelsen og Poul Gerhard Kristiansen

Titel: Bæredygtig demokratisk markedsøkonomi

Forfattere: Mikkel Klinge Nielsen, Erik Christensen, Uffe Madsen, Lars Bækgaard, Wolmer Møller, Jakob Mikkelsen og Poul Gerhard Kristiansen

Udgiver: Syntesetanken, Nytorv 7, Pakhuset, 1450 København K

Udgivelsesdato: 20. januar 2012

Dette debatoplæg kan downloades gratis fra **syntesetanken.dk**

Tak til Andelskassen J.A.K., Landsforeningen J.A.K., Gaia Trust, J.A.K. Fonden og Retsforbundets Forvaltningsnævn for deres økonomiske støtte til udarbejdelsen af dette debatoplæg – og det bagvedliggende arbejde, som Syntesetanken i løbet af det seneste halvandet år har haft med at identificere det nuværende økonomiske systems fundamentale problemer og udforme et samlet løsningsforslag herpå.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1. Indledning.....	5
I. Miljømæssig og social krise.....	5
A. Økonomisk vækst.....	5
B. Permanent arbejdsløshed.....	5
C. Økonomiske privilegier.....	6
II. Bæredygtig demokratisk markedsøkonomi.....	6
Kapitel 2. Baggrund.....	8
I. Ramme.....	8
A. Produktion.....	8
B. Fordeling.....	9
II. Bankernes pengeskabelse.....	10
A. Penge.....	10
B. Pengeskabelse.....	11
C. Begrænsninger.....	12
i. Interbanklån.....	13
ii. Nytegnning af egenkapital.....	14
III. Jordrenten.....	14
A. Generelt.....	15
B. Størrelse.....	15
C. Jordens handelspris.....	17
IV. Velfærdsstatens overførselsindkomster.....	17
Kapitel 3. Problemer.....	18
I. Bankernes pengeskabelse og rentebaseret varefinansiering.....	18
A. Økonomisk ustabilitet.....	18
B. Demokratisk skævvridning.....	19
C. Milliardsubsidie.....	20
D. Nedprioritering af fremtiden.....	20
E. Inflation.....	21
F. Klassekamp.....	22
G. Vækstkrav.....	23
II. Privatisering af jordrenten.....	24
A. Stigende ulighed.....	24
B. Økonomisk ustabilitet.....	25
III. Overskridelse af naturens bæreevne.....	25
IV. Vedr. arbejde og overførselsindkomster.....	26
A. Permanent arbejdsløshed og klassesdeling.....	26
B. Forskel, ulighed, fattigdom, tvang og mangel på retssikkerhed.....	26
C. Nedslidning, forringet arbejdsvilkår og klientgørelse.....	27
D. Dyr og ineffektiv administration.....	27
E. Vækstkrav.....	28
V. Markedssvigt.....	28

Kapitel 4. Vision.....	29
I. Bæredygtig demokratisk udvikling.....	29
II. Reformen.....	29
A. Økologisk økonomi.....	30
B. Privilegiefri økonomi.....	31
i. Nationalisering af pengeskabelsen.....	31
ii. Fuld grundskyld.....	31
iii. Fuld naturresursebetaling.....	32
iv. Beskatning af arbejdsprivilegier.....	32
v. Skærpet konkurrencelovgivning.....	32
vi. Internalisering af eksternaliteter.....	33
C. Nonprofit-varefinansiering.....	33
D. Basisindkomst.....	33
Kapitel 5. Første skridt.....	35
I. Bæredygtig omstilling.....	35
A. Nationale reformer.....	35
B. Økologisk økonomi-reform.....	35
II. Pengereformen.....	36
A. Krav.....	36
B. Det nye pengesystem.....	37
III. Penge-, grundskyld- og basisindkomstreformen.....	38
A. Samtænkning.....	38
i. Pengereformen muliggør fuld kompensation.....	39
ii. Samfundsbanken øger jordrenten.....	40
iii. Fuld grundskyld gør basisindkomst til samfundsdividende.....	40
iv. Fuld grundskyld fjerner problem ved Samfundsbanken.....	40
B. Konsekvenser.....	40
C. Næste skridt for demokratiet.....	41
IV. Mindre skridt.....	42
Kapitel 6. Pengereformen.....	43
I. Nationalisering af pengeskabelsen.....	43
A. Deponering og kreditfacilitet.....	43
B. Betalingskonti og ophobningsafgift.....	44
C. Organisering af Nationalbanken og bankerne.....	44
II. Samfundsbanken.....	45
A. Decentral organisation.....	45
B. Nonprofit-realkredit og sikker opsparing.....	45
C. Overtager al realkredit.....	46

Kapitel 1. Indledning

Dette debatoplæg redegør for de fundamentale problemer ved det nuværende økonomiske system – og præsenterer en samlet løsning herpå, som kan skabe en bæredygtig demokratisk udvikling.

Indledningsvis forklares ganske overordnet, hvori problemet og løsningen består.

I. *Miljømæssig og social krise*

Helt overordnet er det den økonomiske vækst, de økonomiske privilegier og den permanente arbejdsløshed, der er årsag til den nuværende miljømæssige og sociale krise.

A. **Økonomisk vækst**

Økonomisk vækst ses stadig som løsningen. Den herskende økonomiske tænkning og de ledende politiske kræfter er tilsyneladende af den opfattelse, at økonomisk vækst – dvs. øget produktion – er vejen til et bedre samfund.

Historisk har den økonomiske vækst haft mange positive virkninger. I det store perspektiv har den øget den materielle levestandard, været medvirkende til den demokratiske udvikling og skabelsen af velfærdsstaten. Her og nu forbedrer den fx beskæftigelsen og de offentlige finanser.

Økonomisk vækst er uholdbar. I længden er økonomisk vækst imidlertid umuligt. Øget produktion øger belastningen af naturen. Og der er grænser for, hvor meget vi kan belaste naturen. Faktisk har vi allerede overskredet naturens bæreevne – det har ført til klimakrisen og truslen om økosystemernes kollaps.

Ingen udsigt til absolut afkobling. Nogen sætter deres lid til, at teknologien kan løse miljøproblemet – og dermed muliggøre fortsat økonomisk vækst. Intet tyder dog på, at den teknologiske udvikling kan muliggøre en absolut afkobling, dvs. fortsat øget produktion uden at det medfører en øget belastningen af naturen.

Vækstens kontraproduktivitet. I dag overstiger den økonomiske væksts omkostninger dens fordele, hvilket betyder, at den økonomiske vækst er blevet kontraproduktiv, dels pga. skadevirkningerne på naturen; dels fordi en øget vækst og forbrug i Danmark ifølge lykkeforskning ikke betyder større tilfredshed og lykke; og dels fordi væksten i Danmark i vid udstrækning sker på bekostning af folk i udviklingslandene.

Vækstkrav. Hvorfor bliver politikerne så ved med at forsøge at skabe økonomisk vækst? Som der vil blive redegjort for i kapitel 3, er der et systemskabt vækstimperativ.

Vækstdilemmaet. Dilemmaet er altså, at vi i nærmeste fremtid, hvis vi vil undgå, at vores livsgrundlag smuldrer mellem fingrene på os, er nødt til at droppe den økonomiske vækst og etablere en økonomi, som befinder sig indenfor grænsen af naturens bæreevne. Det nuværende økonomiske system tvinger os imidlertid til at fortsætte væksten, hvis vi vil undgå lavkonjunktur, og det forværrer situationen. Med andre ord vores medicin (den økonomiske vækst) er blevet en væsentlig årsag til sygdommens forværring (miljøproblemerne).

B. **Permanent arbejdsløshed**

Stigende arbejdsproduktivitet har skabt permanent arbejdsløshed. Den teknologiske udvikling øger arbejdsproduktiviteten. Det har medført, at der langt fra er lønarbejde på fuldtid til alle, der kan eller vil arbejde.

I de sidste 25 år har ca. 25 % af arbejdsstyrken (dvs. de 18-66 årige) konstant været uden for arbejdsmarkedet på forskellige former for sociale ydelser – svarende til ca. 800.000

helårsmodtagere.¹ Dette trods forskellige arbejdsmarkedsreformer og socialreformer – og perioder med højkonjunktur.

Udstødning. Som samfund har vi altså udstødt eller afskåret en fjerdedel af de 18-66-årige fra en central del af samfundetslivet.

Aktivering ikke løsningen. Aktiveringspolitikken er dyr og ineffektiv. Det grundlæggende problem er jo ikke, at arbejdsløse er dovne, mangler uddannelse eller erhvervserfaring, men at der ikke er arbejde nok til alle – når en arbejdsuge er på 37 timer.

Vækst ikke løsningen. Og da naturens bæreevne allerede er overskredet, er det ud fra en langsigtet betragtning skadeligt at vækste os ud af arbejdsløsheden.

C. Økonomiske privilegier

Udemokratisk, ineffektivt, socialt uholdbart og miljømæssigt ubæredygtigt. I det nuværende økonomiske system eksisterer der en lang række økonomiske privilegier. De strider imod den demokratiske tankegang (der bygger på lighed og ophør af alle privilegier); går ud over den samlede velfærd, da de hæmmer en effektiv allokering af produktionsfaktorerne; skaber koncentration af rigdom; og fører til stigende belastning af naturen. Kapitel 3 redegør for de skadevirkninger, der er forbundet med det nuværende økonomiske system.

Penge. Retten til at skabe penge udgør et meget værdifuldt økonomisk privilegium. I det nuværende system er dette privilegium næsten fuldstændigt overdraget til de private banker. 93 % af pengemængden er i dag skabt af bankerne. Kapitel 2 redegør for bankernes pengeskabelse.

Jord. I dag ejer 1 % af befolkningen over 60 % af jorden i Danmark.² Da der af jorden udspringer en gevaldig natur- og samfundsskabt indtægtskilde, som stiger i takt med samfundets udvikling, og denne indtægtskilde i det nuværende økonomiske system tilfalder jordejerne – skønt indtægtskilden ikke skyldes jordejernes indsats – så udgør ejendomsretten til jorden i dag et stort økonomisk privilegium. Kapitel 2 redegør for denne indtægtskilde – som kaldes jordrenten.

Arbejde. Da mennesker er født med forskelligt talent – og desuden vokser op under forskellige sociale vilkår – er der stor forskel på den indkomst, som forskellige mennesker – med den samme anstrengelse – kan tilegne sig. Blandt lønmodtagerne er der i den ene ende en gruppe, som får en meget høj løn og altid kan få arbejde; i den anden ende en stor gruppe, som kun kan tjene en beskeden løn og ofte er arbejdsløse – eller aldrig kommer ind på arbejdsmarkedet. Den førstnævnte gruppe har pga. ”arv og miljø” et økonomisk privilegium.

Monopoler. Ud fra et velfærdsteoretisk perspektiv er manglende konkurrence skadeligt for samfundet som helhed. Trods dette er markedskoncentrationen steget og der er kommet flere oligopoler og monopol lignende tilstande – og dermed flere overnormale profitter og monopolgevinster. Givet idealet om fuldkommen konkurrence udgør en monopolgevinst et økonomisk privilegium.

II. Bæredygtig demokratisk markedsøkonomi

Målet er at skabe en **bæredygtig demokratisk udvikling**.³ Dette kræver en miljømæssig bæredygtig, social retfærdig, samt effektiv økonomisk indretning. Og som det fremgår af ovenstående, så kan dette ikke opnås uden økonomiske systemændringer.

Fjern vækstkravet. Det er nødvendigt at fjerne det økonomiske systems iboende vækstkrav.

1 Arne Hardis: ”Den vernerske lov”, *Weekendavisen* d. 29. januar 2010.

2 Kjeld Hansen: ”Det tabte land”, kronik i *Berlingske Tidende* d. 28. november 2008.

3 Kapitel 4, afsnit I vedrører begrebet bæredygtig demokratisk udvikling.

Rammer for markedsökonomien. Markedsmekanismen er effektiv til at allokere produktionsfaktorerne, men kan ikke i sig selv tage hensyn til naturens bæreevne, sikre social retfærdighed og en demokratisk udvikling. Det er derfor nødvendigt at etablere nogle rammer for markedsökonomien. Disse består dels i en radikal offentlig regulering af naturresurseforbruget og priserne; dels i at afskaffe de økonomiske privilegier. Kun sådan kan markedsökonomiens potentiale komme til fri udfoldelse.

Økonomisk tryghed og frihed. Desuden skal alle borgere sikres en basal økonomisk tryghed – og den nuværende aktiverings- og rådighedspligt afskaffes. Det vil skabe et meget mere fleksibelt arbejdsmarked, bidrage til en bedre fordeling af det samfunds nødvendige arbejde på flere hænder, samt styrke den enkeltes frihed og demokratiet.

Tilsammen vil ovennævnte skabe en **bæredygtig demokratisk markedsökonomi**. Kapitel 4 beskriver den langsigtede vision herfor. Kapitel 5 vedrører det første skridt henimod realiseringen af visionen – og inkluderer et samlet reformforslag. Kapitel 6 er en mere teknisk gennemgang af den pengereform, som er en væsentlig del af det samlede reformforslag.

Kapitel 2. Baggrund

Først i dette kapitel introduceres den ramme og det begrebsapparat, som danner udgangspunkt for den efterfølgende analyse; derefter redegøres for bankernes pengeskabelse og begrebet jordrente – forhold, som er nødvendige for at forstå nogle af de mest fundamentale problemer ved det nuværende økonomiske system; endelig skitseres principperne bag velfærdsstatens forskellige overførselsindkomster.

I. Ramme

Først introduceres de økonomiske begreber og relationer vedrørende produktion; derefter de begreber, der vedrører fordelingen af produktionen i det nuværende økonomiske system.

A. Produktion

Ved interaktion med naturen fremstiller mennesket **produkter**. Produkter er enten **varer**, som tilfredsstiller vores behov, eller en del af **produktionsapparatet** – dvs. de produktivitetsfremmende hjælpemidler til produktionen af varer. Boliger, langvarige forbrugsgoder og mad er eksempler på varer. Produktionsapparatet er organiseret i **virksomheder**.

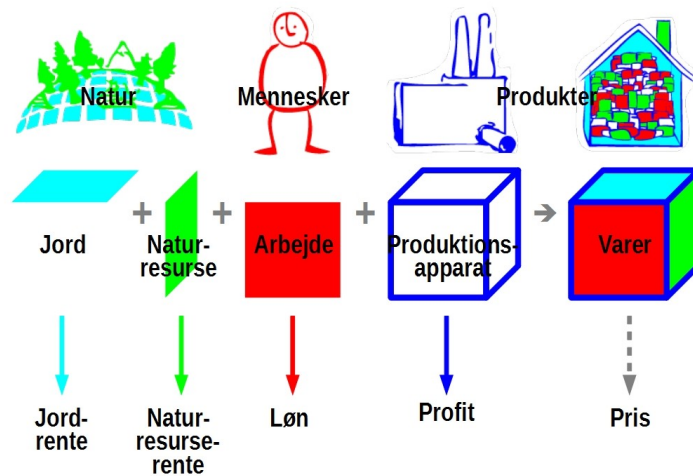
Mennesket bidrager til produktionen med sit **arbejde**⁴ – såvel håndens som åndens. Naturen bidrager til produktionen med to væsensforskellige faktorer: Produktionsfaktoren **jord**, som udgør den plads, der anvendes til at producere (og leve) på; og **naturressurser**, som forbruges ifm. enhver produktion. Således er der fire **produktionsfaktorer**: jord, naturressurse, arbejde og produktionsapparat.

Af hver produktionsfaktor udspringer en **indtægtskilde**:

- Af jorden udspringer en indtægtskilde, som – i mangel af bedre – kaldes **jordrente** (begrebet jordrente behandles nedenfor i afsnit III).
- Af naturressource udspringer en indtægtskilde, som kan kaldes **naturressourssourcerente**. Naturressurserenten af en given naturressurse er den værdi, som den pågældende naturressurse bidrager med til produktionen.
- Af arbejde udspringer **løn**
- Af produktionsapparatet (virksomhederne) udspringer **profit**.

Relationerne mellem de ovenfor introducerede økonomiske begreber er illustreret nedenfor – og gælder universelt, dvs. for et hvilket som helst økonomisk system på planeten.

4 Her tænkes kun på det formelle lønarbejde. Det kan imidlertid ikke tænkes uden et uformelt arbejde som nødvendig baggrund og forudsætning. Det uformelle arbejde er fx husarbejdet, omsorgsarbejde, frivilligt arbejde i nærsamfundet, ulønnet foreningsarbejde, politisk arbejde og de studerendes dygtiggørelse til gavn for samfundets fremtidige udvikling.

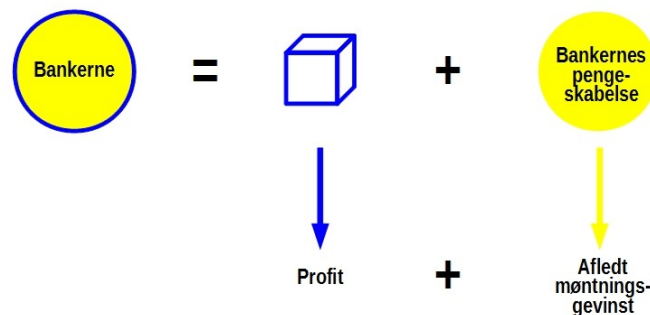

B. Fordeling

Fordelingen af de fire indtægtskilder (hvilket i reale termer er lig fordelingen af varerne) afhænger af den konkrete samfundsøkonomiske indretning. Det samme gør forholdet mellem de fire indtægtskilder og varens **pris**.

I det nuværende økonomiske system fordeles indtægtskilderne ikke kun mellem **faktorejerne** – dvs. ejerne af de fire produktionsfaktorer: **jordejerne**, **naturresurseejerne**, **lønmodtagerne** og **virksomhedsejerne**.

En del af indtægtskilderne går til **bankerne**⁵ (og dermed **bankejerne**) som afledt møntningsgevinst – jf. nedenstående, der illustrerer, at **bankernes afkast** dels består af afledt møntningsgevinst, som udspringer af bankernes privilegium til at skabe penge, og dels af profit, som udspringer af bankernes øvrige virksomhed.

Bankernes **afledte møntningsgevinst** består i den indtjening, som bankernes pengeskabelse efterfølgende er årsag til. Når en bank fx skaber 100 kr. og låner dem ud i ét år mod 5% i rente, så er den afledte møntningsgevinst heraf 5 kr.⁶ Bankernes pengeskabelse behandles i afsnit II nedenfor.

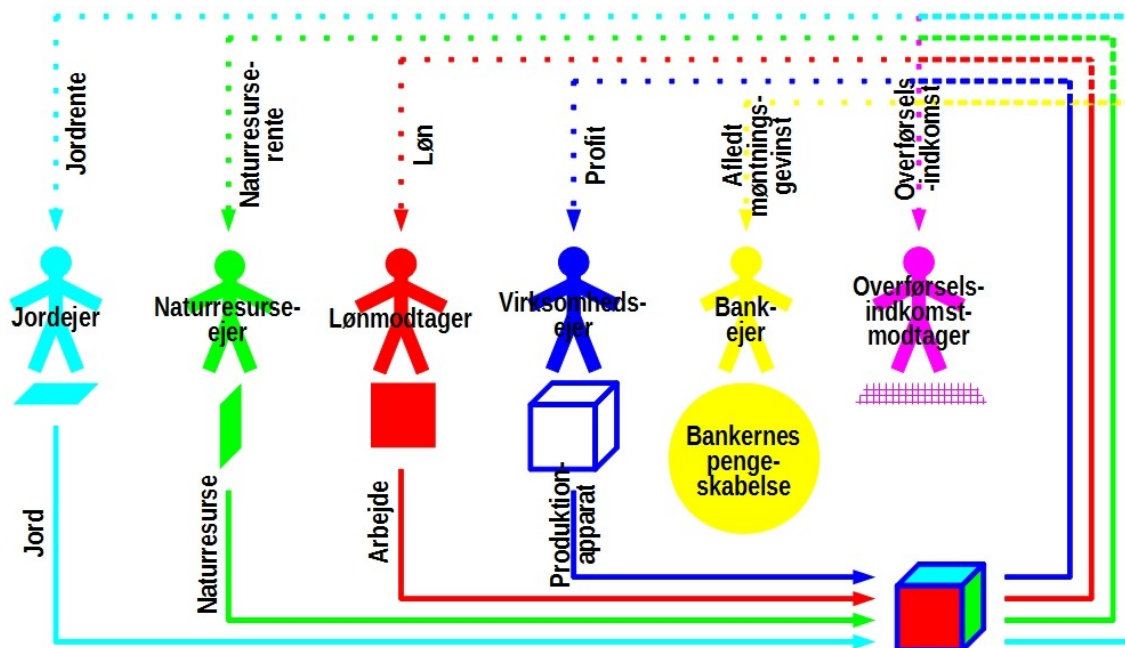
Overførselsindkomstmodtagerne får også del i indtægtskilderne.

Således bliver indtægtskilderne (og varerne) i det nuværende økonomiske system fordelt mellem seks **økonomiske klasser**: De fire faktorejere, samt bankejere og overførselsindkomstmodtagere.

5 Her bruges begrebet 'bank' som et synonym for begrebet '**pengeinstitut**'. Men strengt taget er en bank et pengeinstitut, der er organiseret som et aktieselskab. Et pengeinstitut kan også være organiseret som en selvejende organisation eller et andelsselskab – og kaldes i så fald for hhv. en sparekasse og en andelskasse. Pengeinstitutterne er eneberegtigede til ved henvendelse til offentligheden at tilbyde sig som modtagere af indlån.

6 Den afledte møntningsgevinst afskiller sig fra den "**traditionelle møntningsgevinst**", som udgøres af forskellen mellem de skabte penges værdi og de til skabelsen af disse penge medgående produktionsomkostninger. I kapitel 3, afsnit I uddybes den afledte møntningsgevinst.

Det nuværende økonomiske systems sammenhæng mellem de fire produktionsfaktorer, produktionen af varer, bankernes privilegium og fordelingen af de fire indtægtskilder på de seks økonomiske klasser er illustreret nedenfor.

II. Bankernes pengeskabelse

Nedenfor redegøres for begrebet penge, hvordan de skabes – og de begrænsninger, der er forbundet med pengeskabelsen.

A. Penge

I det nuværende økonomiske system er der **to slags penge**: **kontanter** – dvs. Nationalbankens **mønter og pengesedler**; og **anfordringsindestående** – dvs. indestående på bankkonti, som kontohaver kan disponere over på et hvilket som helst tidspunkt og uden forudgående varsel.⁷ Kontanter er **fysiske penge** og anfordringsindestående kan karakteriseres som **elektroniske penge**.

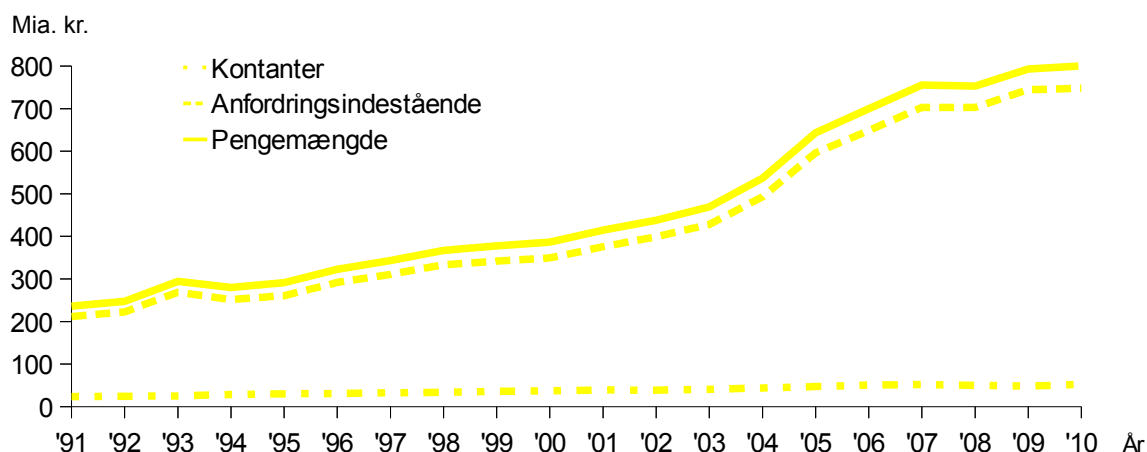
Det er dog kun Nationalbankens mønter og pengesedler, der er **lovligt betalingsmiddel**, dvs. som man har ret til at anvende til erhvervelse af varer og tjenesteydelser eller frigørelse fra en betalingsforpligtelse her i landet. I streng juridisk forstand er det derfor kun kontanter, der kan kaldes penge.

Men anfordringsindestående i bankerne anvendes i meget vid udstrækning også som betalingsmiddel – både mand og mand imellem og ved betaling til og fra det offentlige. Anfordringsindestående har derfor en velfunderet **de facto-status som penge**.⁸

⁷ Lønkonto, budgetkonto og driftskonto er eksempler på anfordringskonti. Kontohaveren disponere over sit anfordringsindestående vha. bl.a. kontanthævning, checks, Dankort og netbankoverførsler.

⁸ **Indskydergarantiordningen** (som også omtales i kapitel 3, afsnit I.D) og **Lov om offentlige betalinger m.v.** er med til at cementere anfordringsindeståendes pengestatus. Den nævnte lov er fra 2003 og bestemmer, at det offentlige med frigørende virkning kan anvende anfordringsindestående som betalingsmiddel overfor borgere og virksomheder. Indskydergarantiordningen behandles senere.

Pengemængden består af summen af kontanter i omløb og anfordringsindestående.⁹ Udviklingen i disse størrelser fremgår nedenfor.¹⁰

Mængden af seddel- og møntomløbet er steget ca. 200% over de sidste 20 år (fra 24 mia. kr. ultimo 1991 til 49 mia. kr. ultimo 2010). Mængden af anfordringsindestående er øget ca. 350% i samme periode (fra 212 mia. kr. til 750 mia. kr.). Anfordringsindeståendes andel af pengemængden er således steget fra 90% til 93% i perioden.

B. Pengeskabelse

Det er **Nationalbanken**, der **skaber kontanter** – slår mønt og trykker pengesedler; og **bankerne**, der **skaber anfordringsindestående**.

For at forstå hvordan bankerne skaber anfordringsindestående, er det nødvendigt at have en regnskabsmæssig forståelse af, hvad anfordringsindestående er. Det kræver indledningsvis en forståelse af, hvad en balance er.

Balance er et øjebliksbillede af ens formuestilling. Dvs. en opgørelse over, hvad man på et givent tidspunkt har af aktiver, gæld og egenkapital. **Aktiver** er værdien af det, man ejer. **Gæld** er det beløb, man skylder nogen. **Egenkapitalen** er aktiver minus gæld. Summen af gæld og egenkapital kaldes **passiver**. Sammenhængen mellem disse begreber er illustreret nedenfor til venstre. Midt for i illustrationen er givet et eksempel på poster, der typisk indgår på en virksomheds balance. Til højre er vist et eksempel på en banks balance.

Balance		Eks. på en virksomheds balance		Eks. på en banks balance	
Aktiver	Passiver	Aktiver	Passiver	Aktiver	Passiver
+	Gæld	Maskiner	Gæld til leverandører	Udlån	Anfordringskonti
	Egenkapital	Varelager	Gæld til penge- og realkreditinstitutter		Opsparingskonti
		Tilgode hos kunder			
		Indestående på bankkonto	Egenkapital	Likviditet	Egenkapital
		Kontanter			

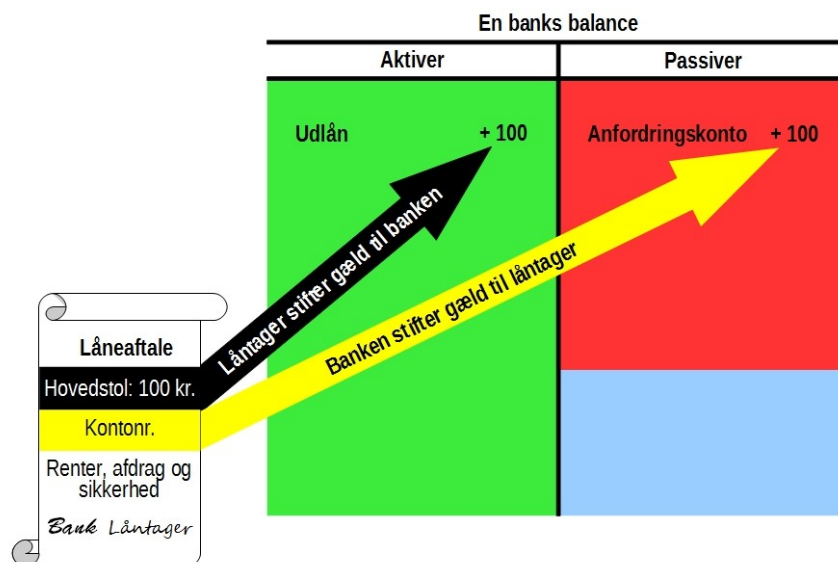
Anfordringskonti bogføres på passivside af bankens balance som en gældspost. For **anfordringsindestående er gæld**, som banken har til kontohaveren. Helt analog til den gæld, som en virksomhed fx har til en leverandør. Den store forskel i praksis er dog, at kontohaveren kan bruge sit anfordringstilgodehavende i bankerne som betalingsmiddel, mens leverandøren ikke kan bruge sit tilgodehavende i virksomheden som betalingsmiddel.

⁹ Det svarer til pengemængdemålet **M1**.

¹⁰ Grafen er baseret på Nationalbankens tabel DNM1KOR.

En banks **udlån skaber anfordringsindestående**. En bank og en låntager indgår fx en **låneaftale** med en hovedstol på 100 kr., som skal indsættes på låntagers anfordringskonto i banken. Låneaftalen rummer desuden vilkår for rente, afdrag og sikkerhedsstillelse. Når parterne har skrevet under, effektuerer bankmedarbejderen låneaftalen.

Regnskabsmæssigt består **effektueringen af låneaftalen** i, at hovedstolen debiteres bankens konto for udlån og krediteres låntagers anfordringskonto. Det øger i eksemplet både konto for udlån og låntagers anfordringskonto med 100 kr. Dette er illustreret nedenfor.

Da anfordringsindestående er penge, og effektueringen af låneaftalen øger anfordringsindeståendet, er bankens udlån pengeskabende.

Banken udlåner ikke noget. Ret beset har selve låneaftalen karakter af en **gensidig gældsstiftelse**: Låntager stifter gæld til banken – denne gæld kaldes **bankgæld**; og banken stifter gæld til låntager – da anfordringsindestående er gæld, som banken har til kontohaveren. Denne gæld kaldes også **anfordringsgæld**.

En banks **køb af aktiver** kan også skabe anfordringsindestående. Det sker fx når banken køber obligationer og aktier af en borger, virksomhed eller det offentlige – og sælger har anfordringskonto i banken og banken betaler ved at kreditere denne konto.¹¹

Bankernes pengeskabelse sker ”**over balancen**” – ved at debitere en aktivkonto og kreditere en anfordringskonto (som er en passivkonto). Anfordringsindestående **tilintetgøres** også over balancen – det sker, når en låntager afdrager på sin bankgæld eller banken sælger ud af sine aktiver.¹²

C. Begrænsninger

Lovmæssigt er bankerne underlagt et likviditets- og solvenskrav.¹³ **Likviditetskravet** er et minimumskrav til størrelsen af bankens likviditet. Det afhænger bl.a. af størrelsen af bankens anfordringsskuld. Bankens **likviditet** består bl.a. af bankens kontantbeholdning, tilgodehavende i andre banker, obligationsbeholdning og trækningssret i Nationalbanken. **Solvenskravet** er et minimumskrav til størrelsen af bankens egenkapital. Det bestemmes af bankens risikoprofil – dvs. på baggrund af kvaliteten af bankens aktiver.

¹¹ Bogføringsmæssigt består bankens køb af obligationer eller aktier i, at banken debiterer sin obligations- eller aktiebeholdning og krediterer sælgers anfordringskonto.

¹² Bogføringsmæssigt debiteres låntagers/købers anfordringskonto. Ved afdrag krediteres 'konto for udlån'. Ved salg af fx obligationer eller aktier krediteres bankens obligations- eller aktiebeholdning.

¹³ Dertil skal lægges retningslinierne i Finanstilsynets **tilsynsdiamant**, som begrænser bankernes pengeskabelse yderligere.

Selve **udlånet øger bankens behov for likviditet og egenkapital**.¹⁴ En stigning i bankens udlån er dels ensbetydende med at bankens anfordringsgæld stiger (hvilket øger bankens behov for likviditet); og dels at aktivsummen og den til aktiverne knyttede risiko stiger (hvilket øger bankens behov for egenkapital).

Nedenfor redegøres for hvordan bankerne trods likviditets- og solvenskravet kan blive ved med at øge mængden af anfordringsindestående. Først fokuseres på likviditetskravet, derefter på solvenskravet.

i. Interbanklån

For at en bank kan øge sit udlån med fx 100 kr., så skal banken have en likviditetsoverdækning (dvs. en i forhold til likviditetskravet overskydende likviditet) på minimum 15 kr. Har banken det – og kan den desuden imødekomme solvenskravet – så kan den effektuere låneaftalen på 100 kr.

De 100 kr., som banken krediterer låntagers anfordringskonto, bliver imidlertid ikke stående på låntagers anfordringskonto – vedkommende har jo lånt pengene med henblik på finansiering af fx et varekøb.

Træk på låntagers anfordringskonti reducerer bankens likviditet – vel at mærke når der er tale om kontanthævnning eller overførsel til en anfordringskonto i en anden bank. For i så tilfælde finder modposteringen til debiteringen på låntagers anfordringskonti sted som en kreditering på bankens likvide beholdning.

Kun en brøkdel af bankens nyskabte penge bliver i banken. Af det anfordringsindestående, som en given bank – kaldet Bank A – skaber, kan Bank A forvente, at en andel svarende til omtrent Bank A's markedsandel forbliver på anfordringskonti i Bank A. Resten af Bank A's nyskabte anfordringsindestående overføres til anfordringskonti i de andre banker. Hvis Bank A fx har en markedsandel på 1%, så vil en forøgelse af Bank A's udlån med 100 kr. reducere Bank A's likviditet med omtrent 99 kr.

Udlån kræver likviditet. For at Bank A kan overføre de 99 kr. til anfordringskonti i de andre banker, så skal Bank A have en likviditetsoverdækning på 99 kr. Ved første øjekast kan det derfor se ud som om, at "udlån er genudlån af indskudte midler" (dvs. at bankerne virker som en sparegris, der kun kan udlåne, hvad der er blevet puttet ind i den) – hvorved man forledes til at tro, at påstanden om at bankerne skaber penge er falsk.

Interbanklån skaber likviditet. Bank A kan imidlertid skaffe sig den nødvendige likviditetsoverdækning på 99 kr. på interbankmarkedet – dvs. ved at låne 99 kr. af de andre banker. Det simplest eksempel er, at hvis vedkommende, som Bank A låner de 100 kr. til – kaldet låntager A – overfører 99 kr. til en kontohaver B i Bank B, så låner Bank A samtidigt 99 kr. af Bank B. Dette gavner begge banker: Bank A får den nødvendige likviditet til at kunne effektuere udlånet til låntager A; og Bank B får forrentet de 99 kr. med det samme, som Bank B modtager fra Bank A.

Efter clearing – dvs. overførslen af anfordringsindestående til kontohaver B og Bank B's udlån til Bank A – er status følgende: I Bank A er 99 kr. af de nyskabte 100 kr. anfordringsindestående blevet konverteret til en gæld på 99 kr. til Bank B – og 1 kr. står tilbage på anfordringskonto i Bank A; og i Bank B er såvel likviditeten (nærmere bestemt Bank B's tilgodehavende i Bank A) som indestående på kontohaver B's anfordringskonto steget med 99 kr.

Hver bank modtager en brøkdel af alle andre bankers nyskabte penge. En given bank – her Bank A – kan forvente en stigning i overførslen af anfordringsindestående fra de andre banker, i takt med at de andre banker skaber anfordringsindestående. Størrelsen af denne overførsel af nyskabt anfordringsindestående er omtrent lig en andel af disse bankers nyskabte anfordringsindestående, der svarer til Bank A's markedsandel. Fortsættes eksemplet fra før, og har de andre banker fx øget

14 En banks **køb af aktiver** øger også behovet for likviditet og egenkapital.

deres udlån med 9.900 kr. (vi antager hermed, at Bank A's udlånsmønster ikke adskiller sig fra de andre banker), så vil de andre bankers pengeskabelse øge såvel Bank A's likviditet (nærmere bestemt Bank A's tilgodehavende i de andre banker) som Bank A's anfordringsgæld med omtrent 99 kr. De dertil knyttede poster i de andre banker er, at deres anfordringsgæld reduceres med 99 kr. og at deres gæld til Bank A stiger med 99 kr.

Kræver tillid bankerne imellem. Nettoeffekten af alle ovenstående dispositioner er en stigning i anfordringsgælden på i alt 10.000 kr. for alle bankerne tilsammen; heraf 100 kr. i Bank A og 9.900 kr. i de andre banker. Likviditetskravet sætter derfor ikke en stopper for bankernes pengeskabelse – vel at mærke så længe interbankmarkedet fungerer, dvs. at bankerne tør låne anfordringsindestående til hinanden.

ii. Nytegning af egenkapital

Da en banks pengeskabelse er forbundet med en stigning i bankens udlån (og andre aktiver), så er banken pga. solvenskravet nødt til at øge sin egenkapital for at øge sin anfordringsgæld (dvs. for at foretage udlån og investeringer) – i hvert fald på sigt, dvs. når en evt. solvensoverdækning (dvs. en i forhold til solvenskravet overskydende egenkapital) er opbrugt.

Hvor meget et udlån på 100 kr. kræver af solvensoverdækning afhænger af det enkelte udlån. Minimum er 2,8 kr. og maksimum 30 kr. Men for en gennemsnitlig bank¹⁵ kræves typisk en solvensoverdækning på mellem 3,5 og 9 kr. – alt afhængig af sikkerhedsstillelsen.

Forøgelsen af egenkapitalen kan dels ske som overført resultat (dvs. at bankernes afkast overføres til egenkapitalen); og dels ved udstedelse af ejerandelsbeviser (fx nytegning af aktier). Givet at bankens afkast ikke skaber den nødvendige solvensoverdækning, så er banken nødt til at få solgt ejerandelsbeviser for at kunne effektuere låneaftalen på 100 kr. I opgangstider, hvor anfordringsgælden stiger voldsomt, har bankernes afkast svært ved at følge med udviklingen i mængden af anfordringsindestående (og dermed det stigende krav til egenkapitalens størrelse), hvilket øger behovet for nytegning af egenkapital.

Så længe den enkelte bank kan blive ved med at tiltrække ny egenkapital – og så længe interbankmarkedet fungerer – så længe kan den enkelte bank blive ved med at øge sin anfordringsgæld. Villigheden blandt anfordringskontohaverne til at købe ejerandelsbeviser i banker bestemmer hastigheden, hvormed mængden af anfordringsindestående (og dermed pengemængden) kan stige.

I kapitel 3, afsnit I.A gives en systemisk redegørelse for, hvorfor interbankmarkedet med jævne mellemrum bryder sammen – hvilket stopper bankernes pengeskabelse; og hvordan det kan genoprettes – og bankernes pengeskabelse fortsætte.

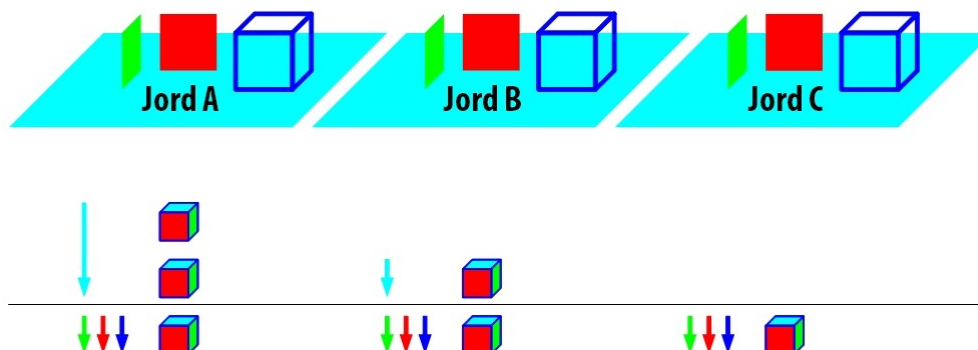
III. Jordrenten

Nedenfor redegøres først for nogle generelle forhold vedrørende jordrenten, derefter for hvad der påvirker jordrentens størrelse, og til sidst for sammenhængen mellem jordrenten og jordens handelspris.

¹⁵ Der regnes med et individuelt solvensbehov på 10-12 %.

A. Generelt

Nedenfor er vist en illustration med tre forskellige jordstykker. På hver af disse jordstykker antages identiske sæt af produktionsfaktorerne naturresurse, arbejde og produktionsapparat at bidrage til produktionen af en given vare. I eksemplet produceres der tre stk. af varen på jordstykke A, to stk. på jordstykke B, og ét stk. på jordstykke C.

Under forudsætning af fuldkommen konkurrence og da bidraget fra produktionsfaktorerne naturresurse, arbejde og produktionsapparat til produktionen på de tre jordstykker er identiske, så er den samlede indtægtskilde, der udspringer af disse tre produktionsfaktorer, den samme på alle tre jordstykker – i eksemplet ét stk. af varen.

Under ovenstående forhold kan forskellen i antallet af den pågældende vare, der produceres på de tre jordstykker, alene skyldes, at bidraget fra produktionsfaktoren jord til produktionen af varen er forskellig på de tre jordstykker. I eksemplet er bidraget fra produktionsfaktoren jord til produktionen af varen på jordstykke A to stk. af varen; det tilsvarende bidrag på jordstykke B ét stk.

Jordrenten af et givent jordstykke er den værdi, som jordstykket bidrager med til produktionen. I eksemplet er jordrenten på jordstykke A således to stk. af varen; og jordrenten på jordstykke B ét stk.

Jordrenten har karakter af en **jordlejeværdi** – den løbende økonomiske værdi af at have brugsretten til et stykke jord. Jordejere, der bruger jorden til egen bolig, får jordrenten indirekte i form af sparet husleje.

Under forudsætning af fuldkommen konkurrence og at varens pris er lig de fire indtægtskilder, så gælder den såkaldte **jordrentelov** – dvs. at:

- indtægtskilderne fra produktionsfaktorerne naturresurse, arbejde og produktionsapparat på det mindst indbringende jordstykke, der er i brug, bestemmer niveauet for naturresurserente, løn og profit
- jordrenten på det mindst indbringende jordstykke, der er i brug, er nul
- al jordrente tilfalder jordejeren.

B. Størrelse

Jordrenten **afhænger af natur- og samfundsskabte forhold**. De naturskabte forhold vedrører bonitet og beliggenhed; de samfundsskabte forhold vedrører beliggenhed og købekraft. Jordrenten er derfor alene en **natur- og samfundsskabt værdi**. Jordrenten udspringer ikke af jordejernes indsats – den er ikke ”frugten af ens eget arbejde”, men en **arbejdsfri indkomst**.

Jordens **bonitet** er jordens kvalitet og egnethed til dyrkning. En frugtbar jord skaber en højere jordrente end en god jord.

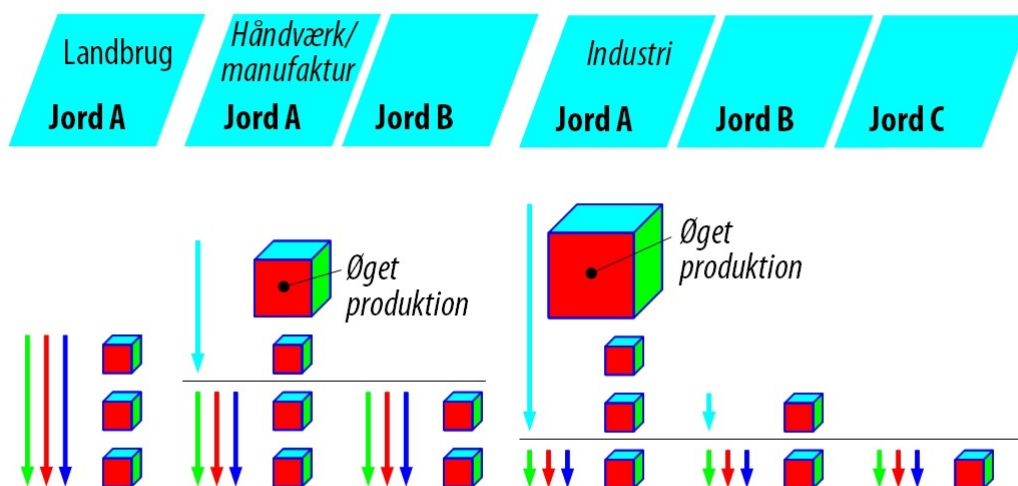
Fx giver en naturlig havn, en sejlbar flod, en strand og en skov den omkringliggende jord en høj **naturskabt beliggenhedsværdi** – og dermed en høj jordrente. Nærheden til en sejlbar flod, som

muliggør billig fragt af tungt gods, kan have værdi for en virksomhed. Et jordstykke i naturskønne omgivelser har en herlighedsværdi – fordi jordstykket og/eller dets omgivelser tilfredsstiller behovet for at bo naturskønt, og dermed i sig selv udgør en ”vare”.

Fx bidrager et industriområde, et handelscenter, infrastruktur, jobmuligheder, daginstitutioner, skoler og uddannelsesinstitutioner, samt kultur- og fritidstilbud til den omkringliggende jords **samfundsskabte beliggenhedsværdi** – og dermed til jordrenten. Og når der bygges en svømmehal eller metrostation, så stiger den omkringliggende jords samfundsskabte beliggenhedsværdi. Et jordstykkets samfundsskabte beliggenhedsværdi øges fx også, når det overgår fra land- til byzone.

Samfundets udvikling øger den samfundsskabte beliggenhedsværdi. Den teknologiske og organisatoriske udvikling har øget produktiviteten, produktionen af varer og befolkningstallet, hvilket har øget efterspørgslen på jord og medført ibrugtagning af stadig mere (og ringere) jord, hvilket igen øger jordrenten. Denne dynamik er illustreret i nedenstående eksempel, der bygger videre på eksemplet fra ovenstående illustration.

Udgangspunktet er yderst til venstre i nedenstående illustration, hvor der drives landbrug på jordstykke A, men jordstykke B og jordstykke C ikke er taget i brug. Da jordrenten (jf. jordrenteloven) er nul i dette tilfælde, så udgør de tre stk. af varen den samlede indtægtskilde, der udspringer af disse tre produktionsfaktorer naturresurse, arbejde og produktionsapparat.

Nu udvikler samfundet sig: En by med håndværk og manufaktur vokser frem (jf. det midterste af ovenstående illustration). Produktiviteten stiger. Jordstykke B tages i brug. Produktionen øges. Naturresurseforbruget, befolkningen og produktionsapparatet øges. Jordrenten stiger – dels pga. den øget produktion (og befolkning); dels pga. jordstykke B's ringere bonitet.

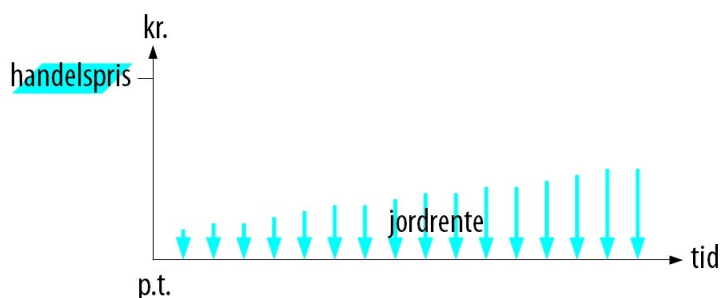
Samfundet udvikler sig videre: Industrialiseringen kommer (jf. højre del af ovenstående illustration) – og nogenlunde samme mekanisme gentager sig og øger jordrenten yderligere.

Pga. samfundets fortsatte udvikling er jordrenten i dag **primært samfundsskabte beliggenhedsværdi**.

Jordrenten afhænger dog også af **købekraften**. Øget købekraft øger efterspørgslen. Da udbuddet af jord (tilnærmelsesvis) er konstant, så er jordrenten meget følsom overfor ændringer i købekraften.

C. Jordens handelspris

Når jordrenten tilfalder jordejeren, så får jorden en **handelspris** – svarende til nutidsværdien af den fremtidige jordrente-indtægtskilde (som jordejeren kan beholde). Dette sammenhæng mellem jordrenten og handelsprisen for et givent jordstykke er illustreret nedenfor.

IV. Velfærdsstatens overførselsindkomster

Man kan skelne mellem tre forskellige principper for tildeling af overførselsindkomster i en velfærdsstat:

- **Behovsprincippet**, dvs. behovsbaserede ordninger (målrettet de svage): fx kontanthjælpen og førtidspensionen.
- **Fortjenestep princippet**, dvs. præstationsbaserede ordninger efter fortjeneste (rettigheder knyttet til sociale bidrag og beskæftigelse): fx arbejdsløshedsdagpenge, efterløn og arbejdsmarkedspension.
- **Statusprincippet**, dvs. medborgerskabsbaserede ordninger efter status (hvor rettigheder er ens for alle med en bestemt status): folkepension og en række serviceydelser – fx uddannelse og hospitalsbehandling.

Det er især statuskriteriets betydning, der har gjort, at man kalder den danske (og skandinaviske) model **universel**. Det er imidlertid på en række områder blevet svækket i de sidste år, hvor fortjenestep princippet (forsikring) har vundet øget indpas (efterlønnens ændring, arbejdsmarkedspensionernes styrkelse på bekostning af folkepensionen, forringelse af dagpengesystemet).

Kapitel 3. Problemer

I dette kapitel redegøres for de fundamentale problemer ved det nuværende økonomiske system. Afsnit I redegør for de skadevirkninger, som bankernes pengeskabelse og rentebaseret varefinansiering skaber; afsnit II omhandler de skadevirkninger, der er forbundet med privatiseringen af jordrenten; afsnit III vedrører overskridelsen af naturens bæreevne; afsnit IV belyser skadevirkningerne ved de nuværende overførselsindkomster; og afsnit V handler om markedsmekanismens svagheder.

I. Bankernes pengeskabelse og rentebaseret varefinansiering

Det fundamentale problem ved det nuværende pengesystem er bankernes pengeskabelse og den rentebaserede varefinansiering.

Bankernes pengeskabelse skaber økonomisk ustabilitet og demokratisk skævvridning. Den afledte møntningsgevinst svarer til et årligt milliardssubsidie til bankerne. Kombinationen af indskydergarantiordningen og renter af indlån medfører en nedprioritering af fremtiden. Bankernes afledte møntningsgevinst og rentebaseret varefinansiering skaber inflation, skærper klassekampen mellem lønmodtagere og virksomhedsejere, og skaber et vækstkrav – og dermed stigende belastning af naturen.

Ovenstående påstande begrundes nedenfor. Afsnit A-D behandler de skadevirkninger, som alene vedrører bankernes pengeskabelse; afsnit E-G behandler de skadevirkninger, der også vedrører den rentebaserede varefinansiering.

A. Økonomisk ustabilitet

Bankernes pengeskabelse **skaber økonomisk ustabilitet**. Bankernes udlån forstærker konjunkturudsvingene, Nationalbanken kan ikke styre pengemængden effektivt, og kombinationen af bankernes pengeskabelse og Nationalbankens pengepolitiske instrumenter skaber konjunkturcyklen:

Pro-cyklisk udlån. Bankernes profit-orientering får dem til at agere pro-cyklisk. Dvs. jo mere økonomien ekspanderer, jo mere villige er de til at udlåne penge (og investere i fx obligationer og aktier); og jo mere økonomien skrumper, jo mere tilbageholdende er de med deres udlån (og investeringer). På grund af sammenhængen mellem bankernes udlån, pengeskabelsen, pengemængden, konjunktoren og efterspørgslen efter bankernes udlån forstærker og forværrer bankernes pro-cykliske udlån konjunkturudsvingene. Højkonjunktoren bliver hurtigere til en overophedning og lavkonjunktoren får et ekstra dyk og trækker i langdrag.

Magtesløs Nationalbank. Nationalbanken kan kun påvirke pengemængden – og dermed også konjunktoren og inflationen – indirekte, primært ved at justere renteniveauet, som påvirker efterspørgslen efter bankernes udlån. Logikken er, at når Nationalbanken øger sit renteniveau øges bankernes renteniveau, hvorved låneomkostningerne for bankernes udlån stiger, hvilket reducerer efterspørgslen efter deres udlån. Tilsvarende reducerer en sænkning af renteniveauet låneomkostningerne og øger efterspørgslen.

Erfaringen har dog vist, at der er andre faktorer, som påvirker bankernes udlån – og at renten derfor er et upræcist og ineffektivt pengepolitisk instrument. Fx er det jo lavkonjunktur, når renteniveauet sænkes. Under sådanne ugunstige økonomiske forhold er borgerne og virksomhederne tilbageholdne med at forøge deres rentebærende gæld. Og for bankernes vedkommende kan lavkonjunktoren have afstedkommet en likviditets- eller solvenskrise, som vanskeliggør forøgelse af udlånet.

Likviditets- og solvenskrise. Kombinationen af bankernes pro-cykliske udlån og Nationalbankens anvendelse af renteniveauet som pengepolitisk instrument skaber likviditets- og solvenskriser.

Bankernes kraftigt stigende udlån (og investeringer) i opgangstider skaber – alt andet lige – stigende inflation, når gabet mellem udviklingen i pengemængden og udviklingen i produktionen øges. For at bekæmpe den stigende inflation øger Nationalbanken renteniveauet. Det øger dels låneomkostningerne for alle låntager med variabelt forrentede lån; dels lægger det en dæmper på stigningen i mængden af anfordringsindestående – eller reducerer den ligefrem. Begge dele reducerer købekraften og starter en lavkonjunktur. Virksomhedskonkurser, arbejdsløshed og tvangsauktioner øger bankernes tab, og faldende jordrente (og deraf medfølgende fald i ejendommenes handelspris) reducerer værdien af bankernes pant og nødvendiggør nedskrivninger af bankernes egenkapital. Bankernes tab og nedskrivninger gør interbanklån til en risikobetonet affære – og bankerne tøver med at låne hinanden anfordringsindestående. Det skaber en likviditetskrise og sætter for alvor en kæp i hjulet for bankernes pengeskabelse. Situationen forværres, tabene og nedskrivningerne øges. Med tiden opstår en decideret solvenskrise. Bankerne er ude af stand til selv at komme ud af krisen.

Bobler. Kun ved at pumpe ekstra **centralbanklikviditet** (dvs. likviditet, som er skabt af Nationalbanken) ind i økonomien, kan bankerne igen øge mængden af anfordringsindestående. Det kan ske som monetær finansiering¹⁶ (hvilket har været forbudt siden overgangen til ØMU'ens anden fase i 1994) eller ved at Nationalbanken udlåner centralbanklikviditet til bankerne – hvilket således er det eneste, Nationalbanken kan gøre i dag. Isoleret set kan bankerne i Danmark også forsøge at låne udenlandsk valuta, hvilket med Nationalbankens hjælp skaber øget centralbanklikviditet i Danmark. Denne mulighed synes dog ikke mulig i dag pga. finanskrisens globale omfang.

Såsnart der er sprøjtet tilstrækkelig med centralbanklikviditet ind i økonomien til at genetablere bankernes tillid til hinanden, så er kimen lagt til et nyt pengesystemskabt økonomisk boom – og en ny konjunkturcyklus. Bankerne begynder igen at låne anfordringsindestående hos hinanden og pengemængden stiger.

B. Demokratisk skævvridning

Bankernes pengeskabelse **skaber demokratisk skævvridning** henimod nyliberalisme og de største bankejeres interesser:

Udenlandske investorer og nyliberalisme. Udlandets investering i Danmark fører til en forøgelse af Nationalbankens valutareserve – og som modpostering hertil til en forøgelse af centralbanklikviditet svarende til det investerede beløb.¹⁷ Den ekstra centralbanklikviditet giver bankerne mulighed for at øge deres udlån og værdipapirbeholdning (jf. kapitel 2, afsnit II.C og afsnittet om bobler og centralbanklikviditet ovenfor). Således øges mængden af anfordringsindestående i bankerne – og dermed købekraften – i Danmark langt ud over det investerede beløb. Udenlandske investorer i Danmark har således en gearet – dvs. en unaturlig stor – effekt på konjunkturen i Danmark. Men når de udenlandske investorer trækker deres investeringer ud af Danmark, opstår der en ”negativ kreditmultiplikatoreffekt”: bankernes udlånsmuligheder stækkes – og i yderste instans er de nødt til at opsiges udlån. Det fører til pengemangel og faldende konjunktur. Sammenhængen mellem udlandets investeringer i Danmark, pengemængden og konjunkturen presser således de danske politikere til at tækkes de udenlandske investorer interesser. Og da nyliberalistiske reformer typisk gavner de store udenlandske investorer, fører det til en demokratisk skævvridning henimod nyliberalistiske reformer.

¹⁶ Dvs. at Nationalbanken udlåner centralbanklikviditet til staten til finansiering af offentlige budgetunderskud.

¹⁷ Eksempel: En svensk bank låner 100 SEK til en dansk bank. Bogføringsmæssigt sker der det, at den svenske bank indsætter de 100 SEK på Danmarks Nationalbanks konto i Sverige – med meddelelse om, at beløbet skal afregnes til den pågældende danske bank. Nationalbanken får dermed tilført en likviditet i svenske kroner, som står på dens konto i Sverige – og indsætter beløbet i danske kroner på den danske banks konto i Nationalbanken.

De største bankejere og magtkoncentration. Som udgangspunkt har en aktionær indflydelse proportionelt med sin ejerandel. Men har man aktiemajoriteten, så bestemmer man 100%. I praksis er det dog ofte sådan, at storaktionærer kan opnå bestemmende indflydelse med langt mindre ejerandele. En eller få storaktionærer bestemmer således typisk over mange andre medejeres kapitalandele.

For bankernes vedkommende er egenkapitalen – som følge af bankernes pengeskabelse – desuden meget lille i forhold til deres aktiver. Og da bankerne via deres udlån til virksomhederne har betydelig indflydelse på disse, rummer den nuværende indretning en ”gearing” af de bestemmende bank-storaktionærerø økonomiske indflydelse – og qua denne muligheden for en unaturlig stor politisk indflydelse. Bankernes pengeskabelse er således også en ”magtmultiplikator” og medfører en demokratisk skævvridning henimod de største bankejeres interesser. Udviklingen i retning af færre og større banker øger multiplikatoreffekten.

C. Milliardsubsidie

Bankernes afledte møntningsgevinst svarer til et **årligt milliardsubsidie** til bankerne:

Bankernes pengeskabelse udgør et **økonomisk privilegie**. Værdien af dette privilegium, som samfundet har givet bankerne, består ikke i værdien af det anfordringsindestående, som bankerne skaber ”over balancen”, men i den deraf *afledte* indtjening. Dvs. i den indtjening i form af renter og udbytte, kursgevinster på obligationer og aktiegevinster, som følger med de udlån, obligationer og aktier, som bankerne har finansieret ”over balancen” med skabelsen af anfordringsindestående. Der er altså ikke tale om en møntningsgevinst¹⁸ i traditionel forstand (som netop består af værdien af de skabte penge minus produktionsomkostninger), men om en **afledt møntningsgevinst**.

Der er ingen præcise opgørelser over bankernes afledte møntningsgevinst – hverken i Danmark eller i udlandet. Joseph Huber og James Robertson har dog foretaget et groft estimat for 1998.¹⁹ Anvendes deres opgørelsesmetode på danske forhold er tallet ca. 15 mia. kr. for både 1998 og 2010. Det må derfor forventes, at det er en arbejdsfri indkomst af denne størrelsesorden, som hvert år tilfalder bankerne og deres ejere – på bekostning af de fem andre økonomiske klasser.

D. Nedprioritering af fremtiden

Kombinationen af indskydergarantiordningen og renter af indlån medfører en nedprioritering af fremtiden – til skade for naturen og kommende generationer:

Indestående på bankkonti er gæld, som banken har over for sine kontohavere. Som udgangspunkt risikerer kontohaveren derfor at miste (noget af) sit indlån, hvis banken bliver insolvent. Og da gearingen i bankerne er stor, er evnen til at modstå tab begrænset. At hovedparten af bankernes aktiver udgøres af deres udlån, hvortil der knytter sig et betydeligt tab i nedgangstider, øger risikoen for insolvens yderligere. **Indskydergarantiordningen** modvirker dette problem ved at garantere op til €100.000 (ca. 740.000 kr.) af en kontohavers indestående i en bank, såfremt den går i betalingsstandsning eller kommer under konkursbehandling. Ordningen finansieres af bankerne.

Det, at man kan have et risikofrit indlån i banken og få en rente deraf, medfører, at hvis man fx indsætter godt 97 kr. i banken nu til 3% i rente, så vil man stå med 100 kr. om et år, hvorved 100 kr. om et år svarer til 97 kr. nu. 1 kr. i banken i dag er altså mere værd end 1 kr. i banken ude i fremtiden – blot fordi indestående på bankkonti ”yngler” risikofrit.

Da en investor altid kan vælge at spare op i banken i stedet for at investere sine penge, skal den profitmotiverede investor, for at vurdere om investeringen er rentabel, tilbagediskontere de til investeringen knyttede fremtidige pengestrømme til nutidsværdi. Jo længere ude i fremtiden en betaling ligger og jo højere diskonteringsrate, jo mindre er dens nutidsværdi. Kun hvis

¹⁸ Møntningsgevinst kaldes også *seigniorage*.

¹⁹ Se side 89 i *Creating New Money*, som kan downloades gratis fra neweconomics.org.

nettonutidsværdien er positiv, kan det måske – investeringens risikoprofil spiller jo også en rolle – betale sig at foretage investeringen frem for at opspare.

Er der flere investeringsmuligheder, er det alt andet lige projektet med den største nettonutidsværdi, der er mest profitabelt. Da nutidsværdien af en indtægt aftager eksponentielt jo længere ude i fremtiden den optræder, skaber diskontering en kortsynethed i alle profitmotiverede investeringsbeslutninger. Det fører til en **systematisk nedprioritering af langsigtede hensyn** – til skade for især naturen og kommende generationer.

E. Inflation

Bankernes afledte møntningsgevinst og rentebaseret varefinansiering skaber inflation – og en ond spiral af øget varefinansiering og reduceret købekraft:

Inflation. Bankernes afledte møntningsgevinst modsvarer ikke af et bidrag til produktionen, men udgør ikke desto mindre en omkostning for virksomhederne, hvilket får varenes priser til at stige – dvs. skaber inflation.

Pengemangel. Prisstigningen (som følger af den afledte møntningsgevinst) skaber et misforhold mellem de fire indtægtskilder og varenes pris – der er ikke tilstrækkelig med penge i økonomien til at købe varerne for.

Lånefinansieret varekøb. Køb af varerne kræver derfor en forøgelse af pengemængden. Forbrugerne må derfor i banken for at lånefinansiere noget af deres varekøb. Derved skabes det nødvendige ekstra anfordringsindestande, så varerne kan købes – og konkurser, arbejdsløshed og tvangsauktioner undgås.

Rentebaseret varefinansiering. Det er imidlertid problematisk at opkræve renter i forbindelse med finansiering af varer²⁰, da der ikke udspringer en indtægtskilde af varen. Finansiering af bolig, personbiler og hjemmebiograf er eksempler på varefinansiering. Andre former for betaling for varefinansiering er problematisk af samme grund.

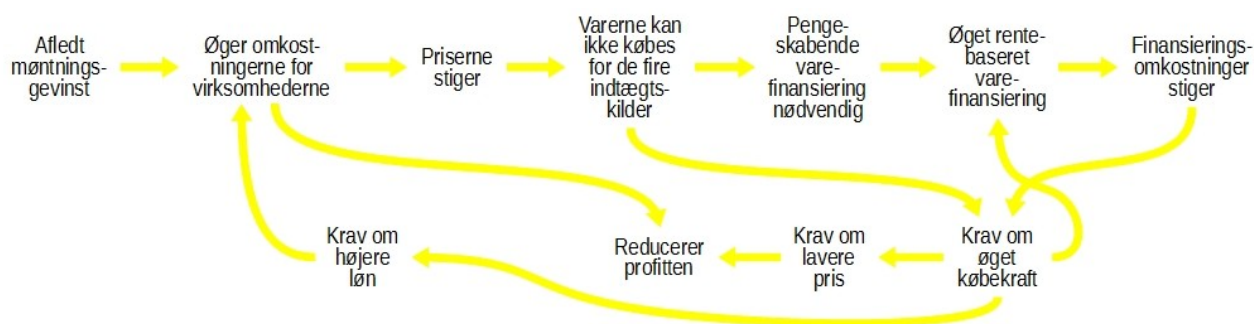
Fremtidig købekraft reduceres. Da der ikke udspringer en indtægtskilde af varen, reducerer de finansieringsomkostninger, der knytter sig til varefinansieringen, alt andet lige låntagerens fremtidige købekraft, da låntager er nødt til at trække på sin(e) fremtidige indtægtskilde(r) for at betale finansieringsomkostningerne.²¹

Krav om øget købekraft. De omkostninger, der er knyttet til varefinansieringen, skaber et krav om forøgelse af låntagerens købekraft – hvilket det ovenfor nævnte forhold, at varerne ikke kan købes for de fire indtægtskilder, også gør. Dette krav kan imødegås ved optagelse af nye banklån til finansiering af varekøb. Det skaber øget købekraft på kort sigt, men reducerer forbrugernes købekraft i længden – og starter dermed en ond spiral.

Ovenstående sammenhænge er illustreret nedenfor.

²⁰ Begrebet 'vare' er defineret først i kapitel 2, afsnit I.A.

²¹ Det samme gælder fx ikke ved opkrævning af renter ifm. finansiering af produktionsapparatet (eller andre former for betaling ifm. virksomhedsfinansiering – fx ved egenkapitalfinansiering og *profit-and-loss-sharing*), såfremt virksomhedens finansieringsomkostninger ikke overstiger den profit, som udspringer af den finansierede investering. I så tilfælde udgør betaling for virksomhedsfinansiering ikke et pengesystemisk problem.

F. Klassekamp

Bankernes afledte møntningsgevinst og rentebaseret varefinansiering **skærper klassekampen** mellem lønmodtagere og virksomhedsejere:

Klassekampen. Kravet om forøgelse af lønmodtagernes købekraft imødegås også med højere løn og lavere priser. Lønkravet øger virksomhedernes omkostninger – ligesom bankernes afledte møntningsgevinst (jf. afsnittet om inflation ovenfor) gør det. Stigende omkostninger og lavere priser presser profitten ned – men bidrager i samme moment til kravet om øget profit, som igen kalder på omkostningsreduktion og øget omsætning.

Lånefinansieret investering. Kravet om omkostningsreduktion imødegås med øget produktivitet, hvilket kræver investering i produktionsapparatet. Også kravet om øget omsætning skaber et behov for investering – for øget omsætning kræver alt andet lige øget produktion, som igen kræver øget produktionskapacitet. Pga. presset på profitten er det begrænset, hvad virksomhederne formår at spare op. Nogle af dem må derfor i banken for at låne til deres investeringer. Dermed øges bankernes afledte møntningsgevinst – og den onde spiral, der begyndte med inflation, pengemangel og lånefinansieret varekøb (jf. ovenfor), er igangsat.

Arbejdsløshed. Virksomhedernes fokus på omkostningsreduktion og deres investeringer i produktionsapparat fører bl.a. til øget arbejdsproduktivitet. Det skaber øget arbejdsløshed og et nedadgående pres på lønniveauet – hvilket reducerer lønmodtagernes købekraft. Men da lønmodtagernes købekraft i forvejen er presset (jf. de finansieringsomkostninger, der er knyttet til varefinansieringen, samt den skærpede klassekamp), har lønmodtagerne ikke råd til at gå ned i tid og dele arbejdet – og fritiden. Der skabes derfor et krav om mere arbejde.

Ovenstående sammenhænge er vist med de blå pile i nedenstående illustration.

Ovenstående sammenhænge er vist med de røde pile i illustrationen ovenfor.

II. **Privatisering af jordrenten**

Det fundamenale økonomiske problem med hensyn til produktionsfaktoren jord er *ikke*, at den i vid udstrækning ejes af private, *men* den såkaldte **privatisering af jordrenten**, dvs. at jordrenten tilfalder de private jordejere (og at de får lov til at beholde den).

Privatiseringen af jordrenten skaber stigende ulighed og økonomisk ustabilitet. Den underminerer idealet om fuldkommen konkurrence, skaber koncentration af rigdom hos jordejerne (og bankejerne), er en central årsag til bobler og bankernes solvenskriser, medfører kraftige udsving i jordens handelspris og gør jorden til et spekulationsobjekt.

Ovenstående påstande begrundes nedenfor. Først behandles de fordelingsmæssige forhold, derefter de konjunkturrelaterede forhold.

A. **Stigende ulighed**

Privatiseringen af jordrenten **underminerer idealet om fuldkommen konkurrence**.

Velfærdsteorien argumenterer for, at man i en markedsøkonomi bør efterstræbe fuldkommen konkurrence. Men ifølge jordrenteloven er virkningen af fuldkommen konkurrence, at indtægtskilderne fra produktionsfaktorerne naturresurse, arbejde og produktionsapparat på det mindst indbringende jordstykke, der er i brug, bestemmer niveauet for naturresurserente, løn og profit i økonomien, samt at al jordrente tilfalder jordejeren.²³

Privatiseringen af jordrenten medfører, at den stigende jordrente, som følge af samfundets udvikling, tilfalder jordejeren – dvs. at **jordejerne ”kapitaliserer” samfundets udvikling**.

Samfundets udvikling og den stigende jordrente er dog ikke skabt af jordejerne, men af de ”produktive klasser”, dvs. lønmodtagere og virksomhedsejere. Dels direkte af deres bidrag til produktionen, som skaber samfundets udvikling (dvs. via deres arbejde og investeringer); dels indirekte via den skat, de betaler af deres løn og profit, da denne finansierer størstedelen af det offentlige (fx en skole, svømmehal eller park), som bidrager til de omkringliggende jordstykkers beliggenhedsværdi.

Ovenstående medfører **stigende ulighed – og koncentration af rigdom hos jordejerne**.

Privatiseringen af jordrenten øger handelsprisen på jord, hvilket **øger finansieringsbehovet** – og dermed de skadevirkninger, der knytter sig til den rentebaserede varefinansiering.

I den udstrækning jordejeren har rentebærende gæld i jorden, **viderekanaliseres noget af jordrenten til finansieringskilden**. Ca. 70 % af den gæld, der ultimo 2010 var i jorden, var direkte (via udlån) og indirekte (via bankernes beholdning af realkreditobligationer) finansieret af bankerne²⁴ – som således modtager en stor del af jordrenten. Også pensionskasserne, forsikringsselskaberne, og andre finansielle formidlere har store realkreditobligationsbeholdninger. Kun i den udstrækning jordejeren har ubelånt friværdi i sin jord, kan jordejeren beholde hele jordrenten.

23 I neoklassisk jargon svarer det til at sige, at under fuldkommen konkurrence indkasserer jordejerne producentoverskuddet. Dette er ikke overraskende, for Alfred Marshalls *producer surplus*-trekant dækker over det samme som David Ricardos trekant, der repræsenterer jordrenten. Desværre har den neoklassiske revolutions fokus på udbud og efterspørgsel frem for på produktionsfaktorerne medført, at produktionsfaktorerne jord produktionsapparat er blevet lagt sammen, hvilket har forplumret den fordelingsmæssige forståelse.

24 Jf. tabellen med realkreditobligationernes fordeling i kapitel 6, afsnit II.C.

B. Økonomisk ustabilitet

Privatiseringen af jordrenten har en **pro-cyklisk effekt**. Jordrentens følsomhed overfor ændringer i købekraften medfører store udsving i jordens handelsværdi.

I opgangstider stiger jordens handelsværdi, hvilket øger bankernes mulighed for at skabe anfordringsindestående, som igen øger købekraften – og dermed starter en **spiral af stigende jordrente og øget pengemængde**. Under en lavkonjunktur og faldende købekraft falder jordrenten og dermed jordens handelsværdi. Det reducerer værdien af de sikkerheder, som er stillet ifm. bankernes udlån, hvorfor bankerne er nødt til at foretage nedskrivninger af egenkapitalen – hvilket **bidrager til solvenskrisen**. (Jf. også afsnit I.A ovenfor.)

Udsvingene i jordens handelspris henover konjunkturcyklen betyder, at **nogen får en ufortjent gevinst, og andre et ufortjent tab**. Det kan trælbinde familier og virksomheder til deres ejendomme, selvom de ikke længere opfylder deres behov. Og det kan medføre enorme friværdier, som ødsles væk – til skade for naturen og misundelse for dem, der ikke kom ind på ejendomsmarkedet i tide og knap nok har råd til at købe selv en beskeden bolig.

I løbet af de 10 år op til 2004 gav fast ejendom et større afkast end værdipapirer. Og den omfordeling, der er sket mellem de økonomiske klasser og generationer som konsekvens af de stigende ejendomspriser – dvs. stigende handelspriser på jord – i den periode, er den største siden Anden Verdenskrig.²⁵

Privatiseringen af jordrenten gør altså jorden til et attraktivt **spekulationsobjekt**.

III. Overskridelse af naturens bæreevne

Det fundamentale problem i forhold til naturen er, at vi belaster den over evne.

Naturens bæreevne. Der er en øvre grænse for, hvor meget vi mennesker kan belaste naturen, før den udpines og degenererer – og dermed forhindrer kommende generationer i at få den samme mængde og kvalitet af disse resurser. Denne grænse kaldes for naturens bæreevne eller **det økologiske råderum**, og fastlægges af økosystemets regenerations- eller absorptionsevne – hvilken der nu er mindst.

Fra ”tom” til ”fuld” verden. For bare 100 år siden var vores planet relativt tom for os mennesker og vores produkter – nu er den godt fuld. Omkring år 1975 nåede **økonomiens skala** (dvs. den fysiske størrelsesorden eller omfanget af den menneskelige tilstedeværelse i og belastning af naturen) sin bæredygtige overgrænse.

1½ planet. Danmark er et af de lande i verden, der overskrider sit økologiske råderum allermest. Målt i økologisk fodaftryk forbruger danskerne næsten det dobbelte af Danmarks biokapacitet – og danskerne bruger i gennemsnittet over det firdobbelte af, hvad der gennemsnitligt er til rådighed af biokapacitet pr. person i verden. På verdensplan skal der biokapacitet svarende til 1½ planet til at oppebære menneskehedens nuværende naturresurseforbrug. Både naturresurseforbruget og forureningen er stærkt stigende.²⁶

Tipping points. Ifølge *Millenium Ecosystem Assessment* fra 2005,²⁷ der er baseret på forskning fra mere end 1.360 eksperter verden over, er mange økosystemer tæt på eller har overskredet deres tipping points, hvor systemets tilstand ændrer sig radikalt, og hvor det er svært eller umuligt at genetablere tilstande, der er gavnlige set fra et menneskeligt synspunkt.

²⁵ Information, 17. november 2004.

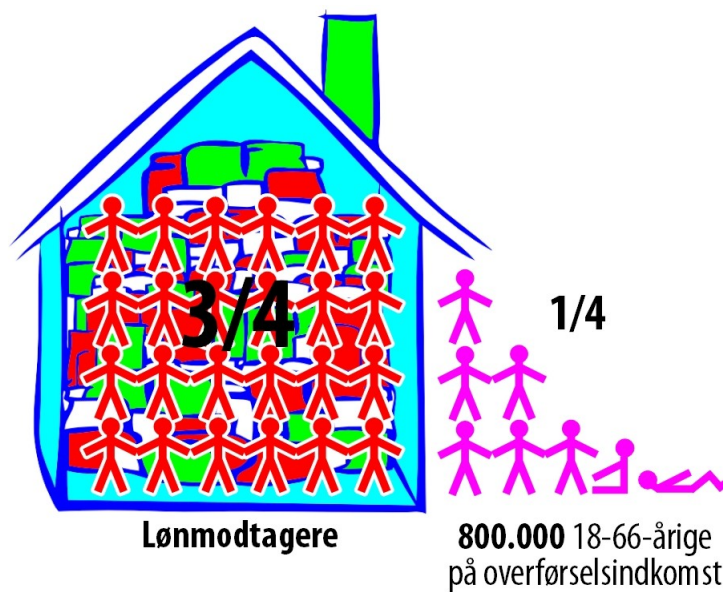
²⁶ Jf. *Living Planet Report* fra 2010, som kan downloades gratis fra footprintnetwork.org.

²⁷ Kan downloades gratis fra maweb.org.

IV. Vedr. arbejde og overførselsindkomster

Det fundamentale problem vedr. arbejde er dets ulige fordeling. Det fundamentale problem vedr. overførselsindkomster er de betingelser, der er knyttet til deres modtagelse – og som udspringer af et forældet syn på arbejde.

Kun brug for 3/4. Dengang arbejdsproduktiviteten var lav, var det nødvendigt, at hele arbejdsstyrken (dvs. alle, der kunne arbejde) bidrog til produktionen – alt det de kunne. Men stigningen i arbejdsproduktivitet har medført, at vores nuværende produktion kun kræver omkring 3/4 af arbejdsstyrken på fuld tid – dvs. ved en arbejdsuge på 37 timer. Situationen er illustreret nedenfor.

A. Permanent arbejdsløshed og klassesdeling

Permanent arbejdsløshed. Gennem de seneste 25 år har der nogenlunde konstant været ca. 800.000 af de 18-66 årige udenfor arbejdsmarkedet (svarende til $\frac{1}{4}$ af arbejdsstyrken).

Klassesdeling. Den nuværende fordeling af arbejdet og indretningen af de overførselsindkomster har skabt en fastlåst klassesdeling: Øverst befinder sig de mest privilegerede lønmodtagere – de højtlønnede, der altid kan skaffe sig et højtlønnet arbejde; nederst den $\frac{1}{4}$, der er udenfor arbejdsmarkedet på forskellige former for overførselsindkomster – fordi der midlertidigt eller permanent ikke er brug for dem.

Klassesdelingen skader både dem udenfor arbejdsmarkedet, dem i arbejde og samfundet som hele.

B. Forskel, ulighed, fattigdom, tvang og mangel på retssikkerhed

Forskelsbehandling. Gruppen udenfor arbejdsmarkedet er underlagt forskellige principper for tildeling af overførselsindkomster. Førtidspensionister får en retsmæssig sikret pensionsydelse uden noget krav om rådighedspligt i forhold til arbejdsmarkedet. Kontanthjælpsmodtagere modtager en behovsbestemt ydelse med en rådighedspligt i forhold til arbejdsmarkedet, mens arbejdsløse a-kassemedlemmer modtager en retsmæssig ydelse efter optjening med en rådighedspligt i forhold til arbejdsmarkedet. Førtidspensionister og kontanthjælpsmodtagere er underlagt et familieforsørgelsesprincip, hvilket betyder at deres overførselsindkomst afhænger af ægtefældens indkomst, mens arbejdsløshedsdagpenge ikke er afhængige af ægtefældens indkomst. Når a-kasse medlemmer mister dagpengeretten, kan de således ikke uden videre få kontanthjælp. Det afhænger af deres formue (evt. friværdi i hus) og ægtefældes stilling og indkomst. I øjeblikket må den ikke overstige 10.000 kr. for enlige og 20.000 kr. for ægtepar.

Det nuværende system bygger på en afgørende klassesdeling blandt de udstødte – mellem de almindelige arbejdsløse og kontanthjælpsmodtagerne.

Ulighed og fattigdom. Set i forhold til lønudviklingen i den private sektor er værdien dagpenge og kontanthjælp i de sidste 10 år faldet, hvilket også afspejler sig i, at der har været tale om en voksende ulighed i de disponible indkomster i den samme periode samt en stigning i antallet af fattige (opgjort efter OECD's principper).

Tvang. Der er de sidste 30 år sket en gradvis stramning af rådighedskrav i forhold til arbejdsmarkedet og i adgangen til dagpenge samt en øget satsning på aktivering. Aktiveringen bygger på nogle ulige magtforhold, fordi individets pligt til at være selvforsørgende, vejer tungere end samfundets forpligtelse til at skabe normal beskæftigelse. Det har bevirket, at vilkårene for arbejdsløse, specielt unge, ældre, deltidsbeskæftigede og langtidsarbejdsløse, er blevet væsentligt forringede. Jo større risiko for arbejdsløshed og jo længere tid arbejdsløs, desto strengere rådighedskrav og mere intensiv aktivering.

Retssikkerhedsproblem. Retssikkerhed kræver klare og gennemsikkelige regler – men kun de færreste socialarbejdere eller borgere forstår reglerne. I 2010 protesterede en a-kasse imod det voksende bureaukrati på arbejdsmarkedsområdet, ved at udprinte 22.000 sider med regler, for at vise hvor omfangsrigt regelsættet var på området. Københavns kommune meddelte for nylig, at den måtte have 20 medarbejdere til udelukkende at følge med i og holde styr på, at kommunen overholdt reglerne på arbejdsmarkeds- og socialområdet.

C. Nedslidning, forringet arbejdsvilkår og klientgørelse

Stress på arbejdsmarkedet. At være på det moderne arbejdsmarkedsmarked er blevet så krævende, at mange hvert år udstødes midlertidig eller permanent. 20-30 % af befolkningen (og særligt dem på arbejdsmarkedet) skønnes at lide af stress. 35.000 er sygemeldt hver dag pga. af stress, og det skønnes, at stress koster Danmark 14 mia. kr. om året i form af sygedage, for tidlig dødsfald og udgifter til sundhedsvæsenet.

Forringede arbejdsvilkår. Det er specielt gruppen af middel- og lavtlønnede lønmodtagere, der er truet af arbejdsløshed, som står svagt. De stadig forværrede forhold for de arbejdsløse og aktiverede skræmmer og presset om effektivisering fra arbejdsgiverne bevirker, at deres forhandlingsposition overfor virksomhedernes svækkes. Resultatet er en forringelse af løn- og arbejdsforhold.

Klientgørelse. At blive klientgjort betyder at blive gjort uselvstændig – dvs. afhængig af et system. Tendensen til klientgørelse ses tydeligt på sygedagpenge- og førtidspensionsområdet. For at få sygedagpenge og førtidspension skal man selvfølgelig være syg (have en diagnose på en sygdom). I dag er der en stigende gruppe af mennesker, der ikke er raske nok til at varetage et job, hvorfor de søger at få en diagnose, der kan sikre dem sygedagpenge og en eventuel førtidspension. De umiddelbare symptomer er ofte udbændthed, stress og kroniske smerter og de bagvedliggende årsager er ofte et opskruet arbejdstempo, utryghed i jobbet og familiære konflikter.

Det er ofte svært at stille en ”rigtig” diagnose, men læger, psykologer og advokater lever af at udstede diagnoser, hvilket er med til at ”sygeligøre” mennesker yderligere. For at få et forsørgelsesgrundlag må man erklæres syg. Hvis man får sikret sit forsørgelsesgrundlag, ser man imidlertid ofte, at man bliver ”rask”. Usikkerheden omkring etablering af et forsørgelsesgrundlag er med andre ord med til at sygeliggøre mennesker.

D. Dyr og ineffektiv administration

Som nævnt i afsnittet om retssikkerhedsproblemet ovenfor er reglerne på arbejdsmarkeds- og socialområdet meget komplekse – og der kommer løbende nye ordninger til. Det er derfor ikke underligt, at det kræver en hærske af sagsbehandlere og administratorer til at afgøre, hvem der er berettiget til hvor meget af hvilke kasser. Resultatet er en stor og meget omkostningsfuld

bureaukratisk omfordelingsmaskine – som aldrig bliver effektiv, da den bygger på et forældet syn på arbejde.

Fx koster aktiveringspolitikken ca. 15 mia. kr. om året – og effekten er i sagens natur meget begrænset. Rigsrevisionen fastslog i 2010, at aktiveringen overfor de ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere – som i perioden 2006-2009 har kostet 9 mia. kr. – ingen effekt har haft.

E. Vækstkrav

Krav om øget beskæftigelse og produktion. Såvel lønmodtagerne som de arbejdsløse ønsker øget beskæftigelse. Lønmodtagerne for at reducere skattetrykket; de arbejdsløse bl.a. for at få en højere indkomst. Øget beskæftigelse kræver øget produktion, som igen øger naturresurseforbruget.

Vækst ikke længere løsningen på arbejdsløshed. Med økonomiens nuværende skala – og de deraf følgende miljø- og klimaproblemer – er det ikke længere muligt at vækste os ud af arbejdsløsheden. Selvfølgelig er fortsat vækst mulig på kort sigt, men fortsat vækst vil få katastrofale følger for naturen – og dermed de yngre og kommende generationer.

V. Markedssvigt

Ideelt set sikrer markedet en effektiv allokering af produktionsfaktorerne. Markedet har dog også nogle iboende svagheder og begrænsninger.

Manglende konkurrence. Konsekvensen af fokuset på profitmaksimeringen er, at markedet har en tendens til at ophæve sig selv. Markedskoncentrationen er steget og der er kommet flere oligopoler og monopolnende tilstande – og dermed flere overnormale profitter og monopolgevinster. Ud fra et velfærdsteoretisk perspektiv er den manglende konkurrence skadeligt for samfundet som helhed.

Eksterne omkostninger. Der er mange omkostninger eller skadevirkninger forbundet med en vares produktion, brug og bortskaffelse eller genbrug, som ikke indgår i varens pris. Disse såkaldte negative eksternaliteter kan fx have materiel, biologisk, psykologisk, social eller kulturel karakter; og det kan både være producenterne, forbrugerne eller andre, der udsættes for dem. Da købere og sælgere på et marked ikke tager højde for eksternaliteter, kan prisdannelsesmekanismen ikke sikre den velfærdsteoretiske optimale allokering.

Blind for skala og fordeling. Markedsmekanismen er ude af stand til – af sig selv – at tage vare på naturen og sikre social retfærdighed.

Kapitel 4. Vision

Af kapitel 2 fremgår, at skabelsen af en bæredygtig demokratisk udvikling kræver fundamentale ændringer af det økonomiske system. I dette kapitel beskrives, hvori den langsigtede løsning består – dvs. visionen for fremtidens økonomiske system.

I. Bæredygtig demokratisk udvikling

En **bæredygtig demokratisk udvikling** indeholder fire mål: demokratisk fremskridt, økologisk bæredygtighed, social retfærdighed og økonomisk effektivitet.

Demokrati betyder folkestyre og handler om folkets indflydelse og kontrol af statsmagten. Det demokratiske ideal kan bl.a. karakteriseres ved: at den enkelte skal have størst mulig indflydelse på sit eget liv; at alle frit kan komme til orde – og at man sammen stræber efter at opnå enighed (konsensus); at hver borger har én stemme – og at alle er lige for loven og har de samme rettigheder; samt at flertallet bestemmer – men at ingen stilles dårligere, end man ville ønske for sig selv.

Etableringen af økologisk bæredygtighed, social retfærdighed, økonomisk effektivitet kræver overvejelser om skala, fordeling og allokering:

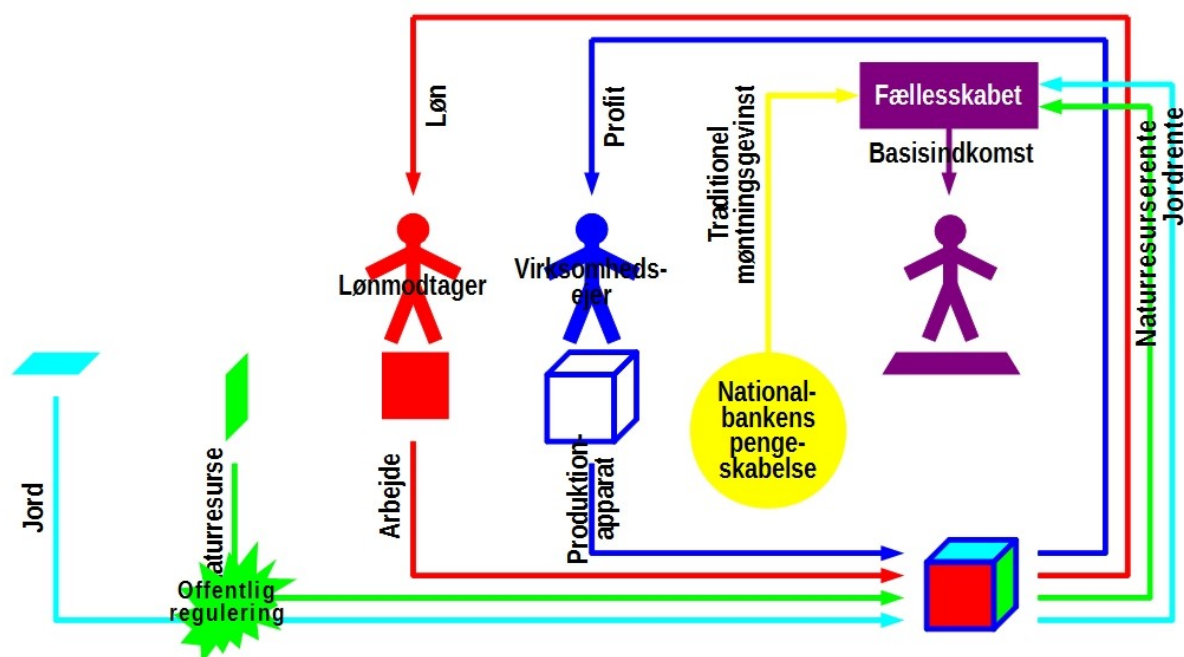
- **Skala** (eller omfang) vedr. økologisk bæredygtighed – og etableringen af en økonomi, hvis størrelsesorden ikke overskrider naturens bæreevne.
- **Fordeling** vedr. social retfærdighed – og etableringen af en retfærdig fordeling af indtægtskilderne mellem de økonomiske klasser og generationer.
- **Allokering** vedr. økonomisk effektivitet – og etableringen af en effektiv anvendelse af produktionsfaktorerne.

Ideelt set er en **markedsøkonomi** effektiv til at allokere produktionsfaktorerne, men den kan ikke i sig selv tage hensyn til naturens bæreevne og sikre social retfærdighed. Spørgsmålet om skala og fordeling må løses fra politisk hold. Gøres dette – og sættes der effektivt ind for at undgå markedssvigt – så kan markedsøkonomiens potentiale komme til fri udfoldelse. I så fald vil markedsøkonomien også være fint i overensstemmelse med det demokratiske ideal, idet markedsmekanismen er en meget decentral beslutningsproces.

Afsnit II beskriver de reformer af det økonomiske system, der er nødvendige for at skabe en **bæredygtig demokratisk markedsøkonomi** – dvs. et økonomisk system, der har karakter af en markedsøkonomi og samtidig tilfredsstillende de fire ovennævnte mål for en bæredygtig demokratisk udvikling.

II. Reforme

Nedenstående illustration er et forsøg på at illustrere visionen for den bæredygtige demokratiske markedsøkonomi (jf. til sammenligning den tilsvarende illustration – men bare for det nuværende økonomiske system – sidst i afsnit I.B i kapitel 2).

Nedenstående afsnit A vedrører den nødvendige **offentlig regulering af naturresurseforbruget**.

Afsnit B vedrører de reformtiltag, der skal til for at skabe en privilegiefri økonomi – sikre, at de **natur- og samfundsskabte værdier tilfalder fællesskabet**, samt at **markedsmekanismen kommer til at fungere optimalt**. Det inkluderer en nationalisering af pengeskabelsen (underafsnit i), inddrivelse af jord- og naturresurserenten til fællesskabet (underafsnit ii-iii), beskatning af arbejdsprivilegier (underafsnit afsnit iv), skærpet konkurrencelovgivning (underafsnit v) og en indregning af de eksterne omkostninger i priserne (underafsnit vi).

Afsnit C vedrører **non-profit-varefinansiering**. Denne finansieringsmodel er sammen med nationalisering af pengeskabelsen nødvendig for at kunne fjerne det pengesystemskabte vækstkrav.

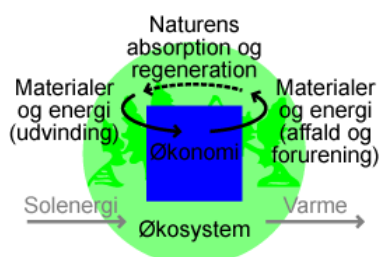
Afsnit D vedrører indretningen af overførselsindkomstsysteet, så **alle borgere sikres basal økonomisk tryghed og frihed** – hvilket dels er afgørende for den demokratiske udvikling, og dels skaber et mere velfungerende arbejdsmarked og bevirker, at det samfunds nødvendige arbejde fordeles på flere hænder.

A. Økologisk økonomi

Økologisk økonomi vedrører specielt økonomiens størrelsesorden i forhold til naturen.

Økonomien – del af naturen. Økonomien er totalt afhængig af naturen – både som kilde til input (udvinding) og som afløb for output (affald og forurening). **Naturens absorptionsevne** er dens evne til at optage affald og forurening uden at lide overlast; og **naturens regenerationsevne** er dens øvre grænse for udvinding. Strengt taget består produktionsfaktoren **naturresurse** af det, der kan udvindes, samt af naturens absorptionsevne.

Nedenstående illustrerer hvordan økonomien er et åbent delsystem af naturen.

Degrowth. Da naturens absorptions- og regenerationsevne er begrænset, er der en øvre grænse for økonomiens skala. Som nævnt i kapitel 3 er denne øvre grænse for længst overskredet. For såvel Danmark som verden er *degrowth* (begrebet er blevet til modvækst²⁸ på dansk) derfor et must – vi er nødt til at reducere økonomiens skala.

Ligevægtsøkonomi. Det eneste holdbare mål er at etablere en ligevægtsøkonomi, dvs. en økonomi, som holder sig indenfor naturens bæreevne.

Naturresurseforbruget skal reguleres. For at sikre økologisk bæredygtighed er det nødvendigt at begrænse naturresurseforbruget – dvs. sætte øvre grænser for udvinding, affald og forurening. Disse grænser må fastsættes via det politiske system, men selvfølgelig baseret på videnskaben. Der er behov for en radikal offentlig regulering – i form af bl.a. strengere kvoter, mindre kapacitet og flere påbud/forbud (fx mere skånsom teknologi).

Forebyggelse. I dag lader man blot økonomien vokse – og griber så efterfølgende ind, når økonomiens skadevirkninger er tilstrækkelig store. I fremtiden griber demokratiet forebyggende ind og fastsætter grænser for økonomiens skala.

B. Privilegiefri økonomi

Nedenfor opremses de reformtiltag, der er nødvendige for at ophæve eller neutralisere de økonomiske privilegier.

i. Nationalisering af pengeskabelsen

Nationalbanken skal have eneret til at skabe penge – såvel kontanter som elektroniske penge. Dermed forsvinder bankernes privilegium, som skyldes deres pengeskabelse. Dette betyder, at bankejernes arbejdsfri indkomst forsvinder – hvorved bankejerne ophører som økonomisk klasse og bankejerne bliver til virksomhedsejere. De øvrige konsekvenser af nationaliseringen af pengeskabelsen afhænger af den konkrete udformning af reformen. I kapitel 5, afsnit II præsenteres den foreslåede pengereform – og den uddybes i kapitel 6.

ii. Fuld grundskyld

Jordrenten skal inddrives fuldt ud til fællesskabet – det kaldes også **fuld grundskyld**. Dermed ophører privatieringen af jordrenten – og de deraf følgende skadevirkninger (jf. kapitel 3, afsnit II).

Fuld grundskyld er en jordlejeværdiafgift, der svarer til jordrenten og som skal betales af jordejeren. Hvis fx jordrenten på et givent jordstykke er 100 kr. om måneden (dvs. hvis den månedlige økonomiske værdi af at have brugsretten til det pågældende jordstykke er 100 kr.), så skal skødehaveren af de pågældende jordstykke betale 100 kr. om måneden til fællesskabet.

Fuld grundskyld medfører at jordejerne mister deres arbejdsfri indkomst, hvorved de ophører som økonomisk klasse.

Også en liberalistisk idé. En sådan 100 % opkrævning af jordrenten er ikke i modstrid med liberalismens kongstanke – kravet om særeje af frugten af ens eget arbejde – idet jordrenten alene er en natur- og samfundsskabt værdi. Foruden at være retfærdig i liberalistisk forstand, så er den fulde socialisering af jordrenten også ideel udfra et allokeringsperspektiv, da jorden er det ”mindst skadelige” beskatningsobjekt – og fuld grundskyld vil minimere behovet for beskatning af løn og profit.

Dispositionsretten bevares. Fuld grundskyld anfægter ikke den private dispositionsret til jorden. Brugsretten til jorden er fortsat sikret og uopsigelig. Bygninger mv. forbliver privat ejendom.

28 Jf. John Holten-Andersen m.fl. (red.): *Modvækst – Omstilling til fremtiden*. Forlaget Hovedland, 2011.

Jordejeren kan fortsat overdrage sin jord – og hvad der ellers måtte befinde sig derpå af bygninger mv. – ved salg eller på anden måde. Den nye jordejer betaler herefter grundskylden.

Årlige vurderinger. Jordrenten kan kun bestemmes indirekte. Vha. offentlig vurdering bestemmes værdien af bygninger og forbedringer af grunden. Bygningernes værdi er byggeomkostninger fratrukket forringelser og tillagt forbedringer. Jordrenten fastsættes ud fra princippet om, at ejendommens handelspris skal svare til den vurderede værdi af bygninger plus grundforbedringer – for hvis jordrenten lige præcis opkræves til fællesskabet, så vil jordens handelspris teoretisk set være nul.²⁹ Vha. ejendomshandler og regelmæssige (fx årlige) vurderinger kan jordrenten således løbende korrigeres – og det kan sikres, at den opkrævede grundskyld nogenlunde svarer til den virkelige jordrente.

iii. Fuld naturresursebetaling

Naturresurserenten skal inddrives fuldt ud til fællesskabet – som fuld naturresursebetaling. Både ud for et retfærdigheds- og allokeringsperspektiv er det at foretrække – af nogenlunde samme grunde som nævnt i ovenstående afsnit om fuld grundskyld. Og tilsvarende bevirker den fulde naturresursebetaling, at naturresurseejerne mister deres arbejdsfri indkomst og ophører som økonomisk klasse.

Danmarks naturresurser. De naturresurser Danmark råder over, skal tilhøre fællesskabet. I dag tilhører naturresurserne i Danmarks undergrund – ”som ikke har været undergivet privatøkonomisk udnyttelse før den 23. februar 1932” – den danske stat.

Fællesskabet kan udlicitere driftsopgaven. Fællesskabet kan udlicitere driftsopgaven med at udvinde naturresurser til en virksomhed – bare naturresursebetalingen fuldt ud tilfalder fællesskabet. I dag tilfalder naturresurserenten i vid udstrækning private – fx når kvoter foræres væk (i stedet for at sælges/bortauktioneres) eller når staten udlicerer driftsopgaven med at udvinde naturresurser til vennepriser. Det er socialt uretfærdigt og skader den økonomiske effektivitet.

iv. Beskatning af arbejdsprivilegier

Talent-privilegium. Fra naturens side er mennesker udstyret med forskelligt talent. De er født med forskellige evner og anlæg indenfor forskellige områder – og nogle mennesker er mere talentfulde end andre inden for et givent område. Desuden vokser mennesker op under forskellige sociale vilkår. Derfor er der pga. ”arv og miljø” stor forskel på størrelsen af den indkomst, som forskellige mennesker – med den samme anstrengelse – kan tilegne sig. Denne forskel har karakter af et økonomisk privilegium – et talent-privilegium.³⁰

Job-privilegium. Såfremt der ikke er lønarbejde til alle, der kan og vil arbejde, så udgør det at have et lønarbejde et økonomisk privilegium. De omkring 3/4 af arbejdsstyrken, som i dag har et lønarbejde, har et job-privilegium – dem på fuld tid mere end dem på nedsat tid.

Ovenstående **arbejdsprivilegier skal beskattes**, da de udgør en hhv. natur- og samfundsskabt uretfærdighed. Skatteprovenuet herfra skal anvendes til finansieringen af basisindkomsten (jf. afsnit II.D nedenfor).

v. Skærpet konkurrencelovgivning

Overnormale profitter og monopolgevinster skal undgås. Fx udgør et patent eller et monopol et økonomisk privilegie.

²⁹ Det er en selvstændig problematik, som behandles og løses i kapitel 5, afsnit II.A.i.

³⁰ Der er dog ikke altid sammenfald mellem talent og lønniveau. Nogle talenter muliggør ikke en høj løn og fast arbejde; og nogle talentfulde vælger lavtlønnede job eller at stå udenfor arbejdsmarkedet.

Hvor der ikke er tale om naturlige monopoler er **øget konkurrence** løsningen. Med hensyn til naturlige monopoler består løsningen i at **inddrive værdien af det naturlige monopoler** – dvs. monopolgevinsten – til fællesskabet. Offentlige monopoler er én måde at sikre dette, men det kan også sker ved bortauktionering af tidsbegrænset koncession.

vi. Internalisering af eksternaliteter

Eksterne omkostninger skal medregnes i priserne. En sådan internalisering af eksternaliteter muliggør, at prisdannelsesmekanismen kan skabe den velfærdsteoretiske optimale allokering. Naturresursestrømmen – dvs. både udvinding og affald/forurening – skal pålægges afgifter. De nuværende grønne afgifter er et skridt på vejen, men der er stadig mange eksterne omkostninger, som ikke er blevet til afgifter.

C. Nonprofit-varefinansiering

Vare-finansieringen skal ske på nonprofit-vilkår. Af kapitel 3, afsnit I fremgår hvordan den nuværende rentebaseret varefinansiering er inflationsskabende, skærper klassekampen mellem lønmodtagere og virksomhedsejere, samt skaber et vækstkrav. Vare-finansiering på nonprofit-vilkår er en nødvendig del af løsningen på dette problem. I kapitel 5, afsnit II præsenteres en pengereform, som i vid udstrækning etablerer nonprofit-varefinansiering. Pengereformen uddybes i kapitel 6.

D. Basisindkomst

Alle skal sikres basal økonomisk tryghed og frihed – det gøres vha. en **basisindkomst**.

Basisindkomst. En basisindkomst er en ret til en indkomst på et **beskedent** niveau – dvs. et sted mellem folkepension og arbejdsløshedsunderstøttelse. Den er **universel** – dvs. for alle individer i Danmark (dvs. statsborgere eller mennesker med permanent opholdstilladelse). Den er **ubetinget** – at den tildeles alle uafhængig af indkomst og formue, og at der ikke er tilknyttet nogen rådighedspligt eller aktiveringspligt.

Koblingen mellem arbejde og behovstilfredsstillelse fjernes. Selvfølgelig forudsætter behovstilfredsstillelse arbejde på det samfundsmæssige plan, men da der ikke er fuldtidslønarbejde til alle, er det (jf. kapitel 3, afsnit IV) problematisk at insistere på koblingen på individniveau – dvs. at gøre en aktiv tilknytning til arbejdsmarkedet til en betingelse til modtagelsen af overførselsindkomster.

Hermed ikke sagt, at man fra samfundets side ikke skal hjælpe med til at integrere alle – der vil – på arbejdsmarkedet. Men midlet hertil er ikke tvang og (truslen om) en meget lav overførselsindkomst – det strider mod det demokratiske ideal og er uretfærdigt pga. den permanente arbejdsløshed.

Ændret prioritering af velfærdsprincipper. Med en basisindkomst bliver statusprincippet det overordnede princip. Alle har ikke alene en lige ret til en række uddannelsesmæssige og sundhedsmæssige serviceydelser, men har også en lige ret til basisindkomst uanset arbejdsmarkedsmæssig status. Ved denne ændring af prioriteringen af behovs-, fortjeneste- og status-principperne skabes en **mere universel velfærdsstat**. Behovs- og fortjenestepprincipperne vil stadig være gældende: Alle med særlige behov (f.eks. handicaps) har ret til at få dækket deres behov; og fortjenestepprincippet gælder på arbejdsmarkedet, hvor man belønnes efter, hvad man yder.

Samfundsdividende, compensation og overførselsindkomst. En basisindkomst har både karakter af en samfundsdividende og en compensation. Samfundsdividende, fordi alle har lige ret til de af fællesskabet inddrevne natur- og samfundsskabte værdier. Men det har også karakter af en compensation fra samfundet til de arbejdsløse for at have ”taget” arbejdspladserne.

Ikke meget dyere end nu. Et basisindkomst vil ikke være meget dyere end det nuværende overførselsindkomstsysteem. Det fordyrende element består alene i at folk, som i dag får en overførselsindkomst, som er lavere end niveauet for basisindkomsten, løftes op på dette niveau. Men der er også en masse besparelser: direkte til administration og aktivering; og indirekte til fx reducerede udgifter til sundhedsvæsenet.

Ideel "flexicurity"-model. Basisindkomst er en ideel "flexicurity"-model for arbejdsmarkedet. Det vil både skabe en højere grad af tryghed (security) og en større grad af fleksibilitet (flexibility) end den nuværende højt vurderede danske flexicurity-model.

I det nuværende systeem er det vanskeligt for mange overførselsindkomstmodtagere at gå ind på arbejdsmarkedet uden at blive modregnet i overførselsindkomsten, hvilket skaber den såkaldte "fattigdomsfælde". Med en basisindkomst vil det, man tjener, ikke vil blive modregnet i basisindkomsten. Det vil altid kunne betale sig at arbejde. Basisindkomst vil derfor motivere til, at flere påtager sig erhvervsarbejde – på fuld eller nedsat tid.

En basisindkomst vil samtidig betyde, at det bliver nemmere at træde ud af arbejdsmarkedet i en periode for eventuelt at efter- eller videreuddanne sig eller starte egen virksomhed. En nystartet virksomhed giver som regel ikke tilstrækkeligt overskud de første par år, hvorfor det ikke er muligt at leve af den.

Skuespillere, forfattere, malere og andre udøvende kunstnere må ofte i kortere eller længere tid forlade sig på dagpenge eller kontanthjælp på grund af manglende indtægt og bliver derved underkastet reglen om at stå til rådighed for arbejdsmarkedet, skrive ansøgninger og deltage i aktivering. En basisindkomst vil sikre kunstnerne et livsgrundlag, mens de arbejder med deres projekter – naturligvis med fuld beskatning af den indtægt, de opnår, når de får et engagement eller afsætter deres arbejde.

Fordeling af arbejdet på flere hænder. Det er usikkert, hvorledes en basisindkomst vil ændre arbejdsmarkedsfrekvensen. Nogle vil trække sig ud af arbejdsmarkedet på grund af barsel, uddannelse, sygdom, tidlig pensionering eller andre årsager. Men det er sikkert kun få, som permanent vil ønske at være uden for det formelle arbejdsmarked – og leve for den beskedne ydelse alene. Hvorledes den samlede effekt vil være er usikker – men i dag hører den danske beskæftigelsesfrekvens til en af de højeste i Europa. Danskernes arbejdsmotivation er meget høj og præget af en protestantisk arbejdsetik. Mange giver udtryk for at de ønsker at arbejde, selvom de ikke har brug for de penge, arbejdet giver. Det er dog sandsynligt, at beskæftigelsesfrekvensen vil blive lidt lavere – hvilket er godt, da det betyder en mere ligelig fordeling af arbejde og fritid borgerne imellem.

Styrkelse af den enkeltes frihed, civilsamfundet og demokratiet. Ovenstående vil skabe større rum for familien, styrke det civile samfund og den generelle deltagelse i demokratiet.

Kapitel 5. Første skridt

Kapitel 4 beskrev visionen for en bæredygtige demokratiske markedsøkonomi. Dette kapitel beskæftiger sig med, hvori det første skridt skal bestå – dvs. hvilken eller hvilke reformer, vi skal starte med.

Afsnit I handler om mulighederne for en økologisk økonomi-reform. Afsnit II præsenterer et konkret forslag til en pengereform. Afsnit III vedrører samtænkningen af pengereformen med indførelsen af fuld grundskyld og en basisindkomst. Afsnit IV nævner nogle mindre radikale reformmuligheder.

I. Bæredygtig omstilling

Naturen tvinger os til at opnå økologisk bæredygtighed. For hvis vi fortsætter uændret, så bryder økosystemerne sammen, hvorved vores livsgrundlag smuldrer – til stor skade for både mennesker og natur. Så hvordan foretages den nødvendige bæredygtige omstilling?

A. Nationale reformer

Her og nu kan vi hver især – som enkeltpersoner, organisationer og lokalsamfund – reducere belastningen af naturen ved at ændre adfærd. Og som samfund kan vi påbegynde den nødvendige bæredygtig fysiske omstilling af vores produktion og infrastruktur. Det vil selvfølgelig kræve en masse investeringer – men dels kan mange af pengene hertil findes ved at droppe allerede budgetterede ubæredygtige investeringer; og dels vil mange af investeringerne hurtigt tjene sig ind. Samtidig er det den eneste måde, hvorpå vi på kort sigt kan afhjælpe den aktuelle lavkonjunktur uden at skade naturen yderligere.³¹

Fuldførelse kræver økonomiske systemændringer. Den nødvendige bæredygtige fysiske omstilling – af blandt andet produktion og infrastruktur – kan sagtens igangsættes, men *ikke* fuldføres uden økonomiske systemændringer. Desuden umuliggør den nuværende indretning af det økonomiske system i sig selv økologisk bæredygtighed. Økonomiske systemændringer er derfor afgørende for den bæredygtige omstilling.

Stormagterne lurepasser. De store nationer og økonomier synes dog ikke at være interesserede i at foretage de nødvendige systemændringer – klimafaskoen i Bella Centret, COP16 og COP17 vidner herom. Ikke desto mindre eskalerer skadevirkningerne ved den nuværende økonomiske indretning dag for dag.

Nationale reformer nødvendige. Opgaven for Danmark er derfor at finde ud af, hvordan vi på nationalt plan – selvfølgelig gerne sammen med andre nationer³² – kan ændre det økonomiske system og skabe en bæredygtig udvikling. At lade stå til og skyde skylden på stormagterne er uansvarligt overfor naturen, samt de yngre og kommende generationer.

B. Økologisk økonomi-reform

Økologisk økonomi-reform påkrævet. Fuldførelsen af den nødvendige fysiske omstilling kræver bl.a. en økologisk økonomi-reform – dvs. en radikal offentlig regulering af vores belastning af naturen. Mere detaljeret er der behov for strengere kvoter, mindre kapacitet, flere påbud/forbud og

31 Jf. i den forbindelse GNBO's oplæg *100.000 nye jobs med bæredygtig omstilling*, der skitserer, hvordan fødevarer-, energi-, transport- og byggeri-sektoren kan indrettes på en bæredygtig måde – og at det vil skabe op til 100.000 ekstra arbejdspladser i en 10-20-årig omstillingsperiode. Oplægget er udarbejdet i regi af GNBO – Græsroddernes Netværk for Bæredygtig Omstilling, 2011. Det kan downloades gratis fra gnbo.klimaforum.org.

32 Jf. i den forbindelse Ross Jackson: *Occupy World Street: A Global Roadmap for Radical Economic and Political Reform*. Chelsea Green, 2012.

øget internalisering af eksternaliteter, samt ansporing til øget lokalisering, importsubstitution og selvforsyning.

Frihandel umuliggør økologisk økonomi-reform. Sådanne tiltag er dog ikke umiddelbart mulige at gennemføre for en enkelt nation – og slet ikke for en lille åben økonomi, som den danske. Det vil nemlig betyde, at de danske virksomheders varer bliver meget dyrere end de udenlandske. Og under frihandel og fri kapitalmobilitet – som jo kendetegner det nuværende økonomiske system – vil det betyde, at danske virksomheder bliver nødt til at flytte til de ikke-omkostningsinternaliserende lande, hvis de vil overleve. Derfra kan de så – uden nogen form for sanktion – sælge deres varer på det danske marked.³³

Økologisk protektionisme og bæredygtighedstold. Da frihandel og fri kapitalmobilitet fører til normsænkende konkurrence – og dermed umuliggør den nødvendige bæredygtige omstilling – argumenterer mange såkaldte økologiske økonomer for en økologisk protektionisme. Denne nye type protektionisme skal ikke beskytte en ineffektiv national industri, men derimod en effektiv national omkostningsinternaliserende politik.

Brud med internationale organisationer. For Danmark vil økologisk protektionisme – og dertil hørende indførelse af bæredygtighedstold, som kan beskytte den bæredygtige danske omstilling – betyde et brud med internationale sammenslutninger som EU og WTO. Et sådan brud er dog kun muligt, hvis den danske økonomi er meget mere “robust” overfor internationalt pres, end den er i dag.

Dansk økonomi må først gøres modstandsdygtig. En national økologisk økonomi-reform forudsætter derfor en dansk økonomi, som er robust overfor internationalt pres – for det vil utvivlsomt komme, når vi bryder ud af de herskende internationale økonomiske institutioner.

Kræver nationalisering af pengeskabelsen og fuld grundskyld. Som det fremgår af kapitel 3, gør bankernes pengeskabelse og privatiseringen af jordrenten den danske økonomi meget sårbar overfor, at udenlandske investorer trækker deres investeringer ud af Danmark. Således nødvendiggør økologisk økonomi-reformen en forudgående nationalisering af pengeskabelsen og indførelse af fuld grundskyld.

II. Pengereformen

For at komme videre i overvejelserne over det første skridt, er det nødvendigt at præsentere pengereformen – i grove træk beskrive det nye pengesystem, som reformen vil medføre.

A. Krav

Krav til pengereformen. I kapitel 4 blev det nævnt, at skabelsen af en bæredygtig demokratisk markedsøkonomi kræver en nationalisering af pengeskabelsen og nonprofit-varefinansiering, samt at fuld grundskyld medfører, at jordens handelspris forsvinder. Sidstnævnte er problematisk – og vil gøre det meget vanskeligt at opnå politisk flertal for grundskyldreformen, med mindre der ydes fuld kompensation for tabt grundværdi.

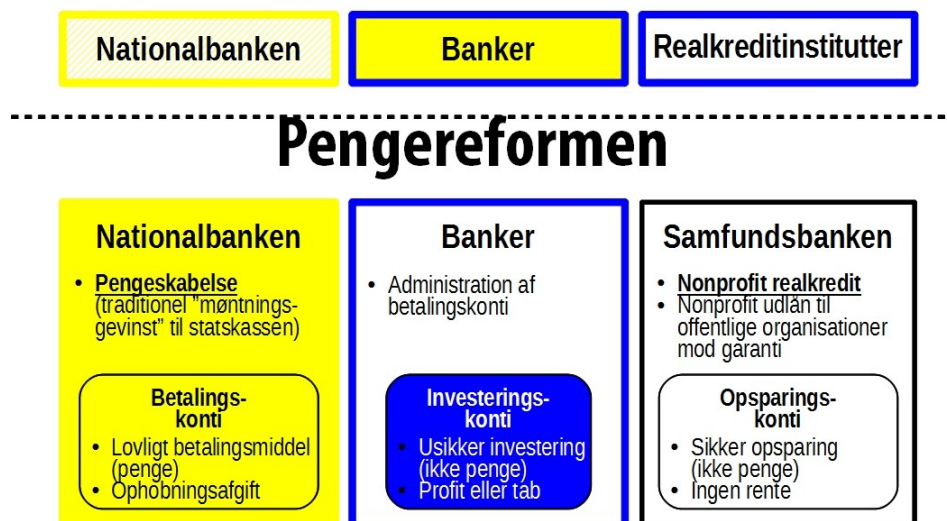
Kravet til udformningen af pengereformen har været at give Nationalbanken eneret til at skabe elektroniske penge (hvorved bankernes pengeskabelse ophører), samt i videst mulige omfang – men ud fra et skøn over hvad der vil være politisk realiserbart inden år 2020 – sikre, at varefinansieringen kommer til at foregå på nonprofit-vilkår og muliggøre, at der kan ydes fuld kompensation til jordejerne ifm. grundskyldreformen.

³³ Davis Ricardos argumentation fra det 19. århundrede om en komparativ fordel, der sikrede gensidigt udbytte af frihandel, var eksplicit baseret på en international immobil kapital. Men i dag er der fri kapitalmobilitet – og derfor gælder argumentationen ikke længere.

B. Det nye pengesystem

Påvirker Nationalbanken, banker og realkreditinstitutter. Den foreslåede pengereform påvirker Nationalbanken, bankerne og realkreditinstitutterne. I dag er det bankerne, der skaber de elektroniske penge (anfordringsindestående) – som udgør 93 % pengemængden. Nationalbanken skaber kontanterne, og realkreditinstitutterne finansierer fast ejendom.

Med pengereformen får Nationalbanken eneret til at skabe penge – og bankernes mulighed for at skabe anfordringsindestående forsvinder. Desuden oprettes en Samfundsbank på nonprofit-vilkår, som overtager realkreditinstitutternes virke. Jf. nedenstående illustration:

Nationalbanken. Nationaliseringen af pengeskabelsen består – i grove træk – i, at indestående på anfordringskonti i bankerne konverteres til **betalingskonti** i Nationalbanken. I den forbindelse konverteres bankernes anfordringsgæld til en gæld til Nationalbanken. Indestående på betalingskonti er elektroniske penge, har status af lovligt betalingsmiddel og kan ikke gå tabt. Den møntningsgevinst, som – i traditionel forstand – udspringer af Nationalbankens pengeskabelse, tilfalder statskassen. Folketinget kan også vælge helt eller delvist at overføre møntningsgevinsten til Samfundsbanken.

Samfundsbanken. Samfundsbanken finansierer fast ejendom mod fuld sikkerhed, samt udlåner til offentlige anlægsprojekter og andre formål, hvor det offentlige stiller garanti for lånene. Finansieringen foregår på nonprofit-vilkår, dvs. at finansieringsomkostningerne alene skal dække driftsomkostninger og tab. Udlånsmidlerne fremskaffes fra borgere, virksomheder og offentlige organisationer, som ønsker en sikker opsparing. Indestående på **opsparingskonti** i Samfundsbanken er ikke elektroniske penge, men statsgaranterede – og dermed sikre – fordringer på Samfundsbanken. Indeståendet forrentes ikke – i den forbindelse skal det understreges, at pengereformen vil afskaffe den systemskabte inflation.

Bankerne. Bankerne administrer betalingskonti på vegne af Nationalbanken og finansierer aktiviteter, som ikke dækkes af Samfundsbanken. Derudover modtager bankerne indskud på **investeringskonti** – fra borgere og virksomheder, som ønsker et afkast og er villige til at tage den dertil knyttede risiko. Indestående på investeringskonti er ikke elektroniske penge, men usikre fordringer på bankerne.

Ophobningsafgift. For at undgå at der hober sig penge op på betalingskonti og dermed skabes pengemangel i samfundet, opkræver Nationalbanken en ophobningsafgift³⁴ – svarende til en negativ rente – af indestående på betalingskonti over et vis beløb. Der betales ikke (en positiv) rente af indestående under den pågældende beløbsgrænse.

³⁴ Kan også kaldes "overliggedagspenge". Internationalt er begrebet kendt som *demurrage*.

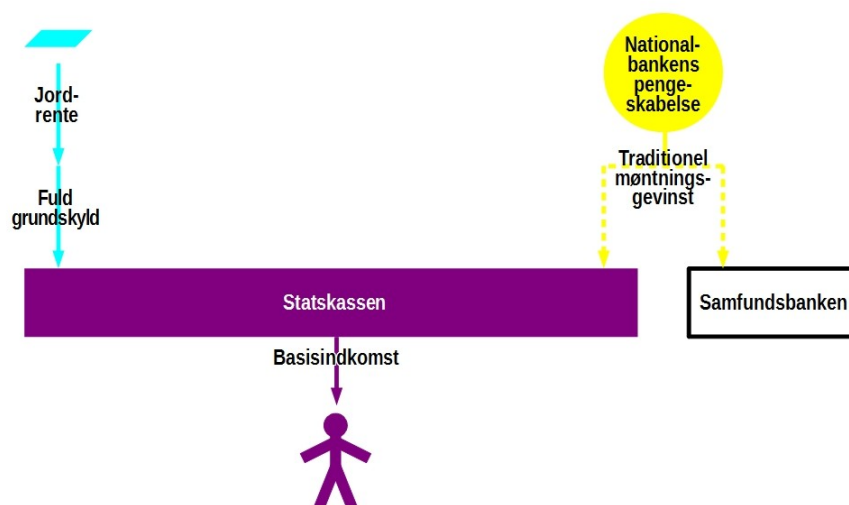
Ophobningsafgiften mobiliserer ”idle savings” på betalingskonti til finansiering via Samfundsbanken og bankerne, samt til direkte investeringer. Den kan ses som en afgift for ”misbruget” af betalingsmidlet som opsparingsmiddel – afgiften tilfalder statskassen.

Pengepolitik. Nationalbankens vigtigste pengepolitiske instrument – i hvert fald foreløbigt – er dens eneret til at skabe penge – såvel kontanter som elektroniske penge. Denne eneret sætter Nationalbanken i stand til direkte og fuldt ud at kontrollere udviklingen i pengemængden. I en ligevægtsøkonomi – hvor det må formodes at være hensigtsmæssigt, at pengemængden forbliver nogenlunde konstant eller kun meget svagt stigende – vil ophobningsafgiften sandsynligvis blive et vigtigt pengepolitisk instrument.

Målopfyldelse. Ift. de opstillede mål lever den foreslåede pengereform helt op til kravet om nationalisering af pengeskabelsen. Da pengereformen sikrer, at al realkredit kommer til at foregå på nonprofit-vilkår, lever den i meget vid udstrækning op til kravet om nonprofit-varefinansiering – da realkredit netop udgør hovedparten heraf. Som det vil fremgå af afsnit III.B nedenfor, muliggør pengereformen også, at der kan ydes en kompensation til jordejerne ifm. indførelsen af fuld grundskyld, som dækker hovedparten af den tabte grundværdi.

III. Penge-, grundskyld- og basisindkomstreformen

Pga. de mange fordele ved basisindkomst, og da den ikke er meget dyrere at finansiere end det nuværende overførselsindkomstsystem, foreslås hermed, at basisindkomst indføres samtidigt med fuld grundskyld og ovennævnte pengereform. Den deraf fremkomne **samlede reform** er illustreret nedenfor:

Jordrenten inddrives fuldt ud som fuld grundskyld til statskassen. Nationalbanken får eneret til at skabe penge. Der oprettes en Samfundsbank, som overtager realkreditinstitutternes virke på nonprofit-vilkår. Det er op til Folketinget at beslutte, om møntningsgevinsten fra Nationalbankens pengeskabelse skal gå i statskassen eller overføres til Samfundsbanken – som så udlåner dem mod fuld sikkerhed. Statskassen udbetaler basisindkomst.

A. Samtænkning

Nedenstående afsnit beskriver fordelene ved at tænke de tre reformer sammen.

i. Pengereformen muliggør fuld kompensation

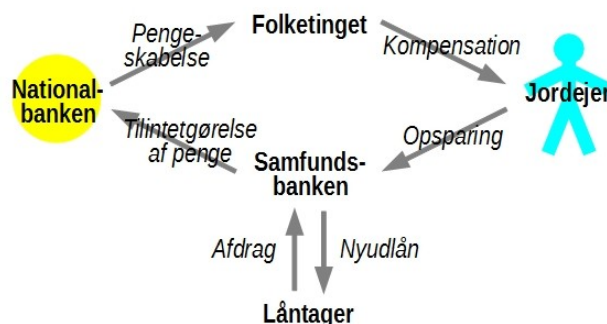
Behov for 1.259 mia. kr. Ifølge SKAT var grundværdierne for alle ejendomstyper på landsplan i år 2010 1.318 mia. kr. Fratrullet grundværdierne for de offentlige ejendomme er beløbet 1.259 mia. kr.³⁵ Fuld kompensation til de private jordejere for tabt grundværdi kræver derfor 1.259 mia. kr.

750 mia. kr. direkte fra nationaliseringen af pengeskabelsen. Bankernes anfordringsindestående udgjorde ultimo 2010 750 mia. kr. Nationaliseringen af pengeskabelsen betyder – jf. kapitel 6 – at bankerne får en gæld til Nationalbanken, som de betaler tilbage over 6 år – i takt med at de modtager afdrag på deres udlån. Dette reducerer pengemængden med 750 mia. kr., hvorfor der vil være behov for at Nationalbanken skaber nye elektroniske penge i takt med at bankerne tilbagebetaler de 750 mia. kr. Folketinget vælger at bringe de nyskabte 750 mia. kr. i cirkulation som kompensation til jordejerne.

Såfremt der er lån i ejendommen, benyttes kompensaten til at indfri lånene prioritetsrækkefølge. Evt. overskydende beløb indsættes på en spærret kompensationskonto i jordejerens navn i Samfundsbanken. Hvis der ikke er lån i ejendommen indsættes kompensaten på en kompensationskonto. Indestående på kompensationskontoen frigives løbende til jordejeren til dækning af opkrævet grundskyld. Ved ejerskifte udbetales restbeløbet til sælger.

31 + 227 mia. kr. via overførsel fra Nationalbanken til Samfundsbanken. Ultimo 2010 var Nationalbankens beholdning af indenlandske realkreditobligationer på 31 mia. kr.³⁶ og udlandets beholdning af danske realkreditobligationer på 227 mia. kr.³⁷

De 31 mia. kr. overfører Folketinget fra Nationalbanken til Samfundsbanken. I takt med at Samfundsbanken modtager afdrag på de bagvedliggende lån, overfører Samfundsbanken disse til Nationalbanken, hvorved pengene forsvinder ud af pengemængden. Nationalbanken skaber derfor straks et tilsvarende beløb, som Folketinget udbetaler som kompensation – under samme betingelser som de 750 mia. kr. ovenfor. Logikken er illustreret nedenfor.

Folketinget kan også vælge at bruge af Nationalbankens valutareserve til at købe udlandets beholdning af danske realkreditobligationer. Da pengereformen nok vil betyde et farvel til fastkurspolitikken, vil dette være muligt. Herefter er logikken som ovenfor, hvorfor der kan kompenseres op til 227 mia. kr. yderligere.

Flere mia. kr. pga. deponeringskravet. En indvending mod *full reserve banking* (og dermed den foreslåede nationalisering af pengeskabelsen) er, at der vil opstå pengemangel, når man går fra *fractional reserve banking* (hvilket det nuværende pengesystem kan siges at have karakter af) til *full reserve banking*. Overført på den foreslåede pengereform lyder kritikken, at det vil ophobe sig penge på betalingskonti – og da indestående på betalingskonti ikke genudlånes, men bliver på kontoen indtil de bruges af kontohaveren, opstår der pengemangel i samfundet. Indvendingen er egentlig god nok – og af samme grund indføres ophobningsafgiften. Men man kunne også undlade at benytte sig af ophobningsafgiften, og så i stedet for øge pengemængden for at komme

³⁵ *Ejendoms- og grundværdier 2010*, SKAT, 2011.

³⁶ Nationalbanken: *Beretning og regnskab 2010*, side 67.

³⁷ Jf. kapitel 6, afsnit II.C.

pengemanglen til livs. Derved opstår endnu en kompensationsmulighed. Det bedste ville nok være at lade ophobningsafgiften være lidt lavere, end man ellers ville – for dels at tilskynde til korrekt brug af betalingsmidlet og dels at muliggøre en vis kompensation.

(Næsten) fuld kompensation. Ovenstående taget i betragtning er der god grund til at tro, at nationaliseringen af pengeskabelsen muliggør en fuld – eller i hvert fald næsten fuld – kompensation til jordejerne for tabt grundværdi. Dette vel at mærke uden at det skaber inflation.

ii. Samfundsbanken øger jordrenten

Samfundsbankens udlån på nonprofit-vilkår øger jordrenten. For med Samfundsbankens lave finansieringsomkostninger (omkring 0,3 % p.a. jf. kapitel 6), så stiger købekraften, hvilket medfører at jordrenten stiger – og dermed grundskylden. Og når grundskylden stiger, kan skatten på løn og profit falde – til gavn for allokeringen og den samlede velfærd.

iii. Fuld grundskyld gør basisindkomst til samfundsdividende

Jo mere der kommer ind i statskassen som grundskyld, jo mere kan basisindkomsten siges at have karakter af samfundsdividende – dvs. en uddeling til borgerne af de inddrevne natur- og samfundsskabte værdier.

iv. Fuld grundskyld fjerner problem ved Samfundsbanken

Samfundsbankens lave finansieringsomkostninger øger som nævnt jordrenten. Indføres pengereformen alene, så vil det medføre, at den stigende jordrente privatiseres – og bliver til øget ulighed. Fuld grundskyld fjerner problemet.

B. Konsekvenser

Stort skridt henimod målet. Med penge-, grundskyld- og basisindkomstreformen tages et stort – og tiltrængt – skridt henimod skabelsen af en bæredygtig demokratisk udvikling. Den samlede reform vil skabe demokratiske fremskridt, gøre økologisk bæredygtighed realistisk, samt øge den sociale retfærdighed og økonomiske effektivitet –

- **Demokratisk fremskridt**, fordi den bl.a. sikrer alle basal økonomisk tryghed og frihed, fjerner pengesystemets iboende demokratiske skævvridning og overførselsindkomstsistemets forskelsbehandling, klientgørelse, tvang og mangel på retssikkerhed, samt styrker civilsamfundet og den demokratiske deltagelse.
- **Økologisk bæredygtighed**, fordi den bl.a. fjerner den pengesystemskabte inflation, det økonomiske systems iboende vækstkrav og den systematiske nedprioritering af fremtiden, samt muliggør en national økologisk økonomi-reform – og dermed den nødvendige bæredygtige fysiske omstilling.
- **Social retfærdighed**, fordi den bl.a. fjerner hovedparten af de arbejdsfrie indtægter (jordejernes og bankejernes), fordeler arbejdet på flere personer, gør uligheden mindre, bringer klassekampen mellem lønmodtagere og virksomhedsejere ned på et ”naturligt” leje, reducerer nedslidningen på arbejdsmarkedet og forbedrer arbejderens arbejdsvilkår.
- **Økonomiske effektivitet**, fordi den bl.a. fjerner de systemskabte konjunkturudsving, skaber et fuldstændigt stabilt ejendomsmarked og gør den danske økonomi mere robust, sparer en masse udgifter til administration, sikrer en bedre allokering og forbedrer Danmarks konkurrenceevne.

C. Næste skridt for demokratiet

Penge-, grundskyld- og basisindkomstreformen kan i et historisk perspektiv ses som et forsøg på demokratisering af det kapitalistiske markedssamfund.

Af-varegørelse. Historisk er der sket en stigende markedsgørelse af samfundene. Markedet forstået som et varemarked er en ældgammel økonomisk institution. Men et markedssamfund ændres radikalt, når markedet ikke alene gælder for varerne, men også udstrækkes til produktionsfaktorerne jord og arbejde, samt pengene. Når disse bliver gjort til ”varer”, der kan købes og sælges, opstår et kapitalistisk markedssamfund. Således blev økonomien langsomt frigjort fra samfundets øvrige funktioner – og markedet det dominerende organisationsprincip i samfundet. Det er tilfældet i det nuværende kapitalistiske samfund.

Jord, arbejde og penge adskiller sig fra produkterne – dvs. produktionsapparatet og varerne. Produkterne er noget, vi producerer med henblik på salg på markedet – og i sidste instans med henblik på behovstilfredsstillelse. Men jorden er ikke produceret af mennesker. Og mennesker bliver ikke produceret for at blive solgt som arbejdskraft. Endelig kan penge i sig selv ikke tilfredsstille behov, men er ret beset blot et betalingsmiddel.

Penge-, grundskyld- og basisindkomstreformen bidrager til en af-varegøre pengene, jorden og os mennesker.

Det naturlige næste skridt. Udfra en historisk betragtning kan penge-, grundskyld- og basisindkomstreformen ses som det naturlige næste skridt:

Nationalisering af pengeskabelsen er det naturlige næste skridt mht. forvaltningen af møntningsgevinsten:

- Før demokratiets indførelse var det **kongen**, der ”slog mønt” og derved indkasserede møntningsgevinsten.
- I dag, hvor 93 % af pengemængden består af penge, som bankerne har skabt, er det hovedsageligt **bankerne**, der får en møntningsgevinst.
- Ved nationaliseringen af pengeskabelse kommer møntningsgevinsten **alle** borgere til gode.

Fuld grundskyld er det naturlige næste skridt mht. forvaltningen af jordrenten:

- Under feudalismen var det **kongen og adelen**, der fik jordrenten.
- Med stavnsbåndets ophævelse, demokratiets indførelse, bondefrigørelsen og ejerboligens udbredelse fik **flere** del i jordrenten.
- Med fuld grundskyld kommer jordrenten **alle** borgere til gode.

En basisindkomst skaber en ny fase i medborgerskabets historie:

- I demokratiets første fase (i det 18. århundrede – med England som eksempel) blev de **civile rettigheder** skabt – dvs. rettigheder, der er nødvendige for den individuelle frihed, ytringsfrihed, menings- og religionsfrihed, retten til at besidde ejendom og indgå gyldige kontrakter, samt retten til en retfærdig rettergang.
- I den anden fase (i det 19. århundrede) blev de **politiske rettigheder** skabt – dvs. retten til dels at vælge repræsentanter til politiske organer, der udøver den politiske magt, og dels at stille op som kandidat til politiske poster.
- I den tredje fase (i det 20. århundrede) blev de **sociale rettigheder** skabt – dvs. retten til social hjælp, uddannelse og sundhed.
- Retten til en basisindkomst kan ses som skabelsen af den første reelle økonomiske rettighed – en **basisrettighed**. At en basisindkomst er en basisrettighed betyder, at den er et grundlag

for at få fuldt udbytte af de øvrige rettigheder. Indførelsen af en basisindkomst betyder overgangen fra et økonomisk domineret lønarbejdssamfund til et demokratisk borgersamfund. Det betyder en styrkelse af den enkeltes frihed til både økonomisk aktivitet – dvs. deltagelse på arbejdsmarkedet og etablering af virksomhed – og til politisk deltagelse.

IV. Mindre skridt

Kun det, der kan opnås flertal for i Folketinget, bliver til noget. Det store spørgsmål er derfor, hvordan vi hurtigst muligt får skabt en bæredygtig demokratisk markedsøkonomi.

Den samlede penge-, grundskyld- og basisindkomstreform vil være et meget stort skridt i den helt rigtige retning. Til stor gavn for lønmodtagerne, virksomhedsejerne, de nuværende overførselsindkomstmodtagere, de unge og kommende generationer, Danmark som helhed – og naturen.

Nogle mener, at det samlede reformforslag er politisk urealistisk – og at det er en bedre strategi at starte med et mindre skridt. Det kan meget vel være sandt. Derfor skal alternativerne selvfølgelig også debatteres – dog uden at slippe visionen af syne.

Kan det bedst betale sig kun at gå efter at få indført pengereformen – eller måske kun den del, der vedrører nationaliseringen af pengeskabelsen?³⁸ Skal der satses på fuld grundskyld³⁹ – eller på kun at inddrive kommende jordrentestigninger? Eller udgør basisindkomst det mest hensigtsmæssige næste skridt?⁴⁰ Mulighederne er mange, for de kan også kombineres. Fx kunne pengereformen med fordel kombineres med en inddrivelse af kommende jordrentestigninger. Nationaliseringen af pengeskabelsen og inddrivelsen af kommende jordrentestigninger er også en mulighed.⁴¹ Grundskyld passer også godt sammen med basisindkomst – som samfundsdividende. Nationalisering af pengeskabelsen, fuld grundskyld og basisindkomst tales der også for.⁴²

Gennem en dialog mellem de forskellige synspunkter kan vi finde den mest farbare vej – til gavn for os mennesker og naturen.

38 Jf. fx Joseph Huber & James Robertson: *Creating new money. A monetary reform for the information age*. New Economics Foundation, 2000 – og Richard A. Werner m.fl.: *Towards a twenty first century banking and monetary system*. New Economics Foundation & Positive Money, 2010.

39 Jf. fx Lars Bækgaard, Karen Margrethe Kirk, Poul Gerhard Kristiansen og Ejnar Pedersen: *Jordens bedste løsning*. Danmarks Retsforbund, 1999.

40 Jf. fx Per Sørensen: *Hvordan basisindkomst kunne fungere og finansieres*. basisindkomst.dk, 2011.

41 Jf. fx Julian Pratt: *Stewardship Economy: Private property without private ownership*. Lulu, 2011.

42 Jf. fx James Robertson: *Sharing the Value of Common Resources*. jamesrobertson.com, 2009.

Kapitel 6. Pengereformen

I kapitel 5, afsnit II blev pengereformen introduceret. I dette kapitel uddybes pengereformen. Afsnit I uddyber den del af pengereformen, som vedrører nationaliseringen af pengeskabelsen; afsnit II det, der vedrører Samfundsbanken.

I. *Nationalisering af pengeskabelsen*

A. Deponering og kreditfacilitet

Indestående på anfordringskonti i bankerne konverteres til betalingskonti i Nationalbanken.

Det kan gøres på to måder:

- Nationalbanken kan selv varetage administrationen af alle betalingskonti.
- Nationalbanken kan overlade administrationen af betalingskonti til bankerne.

Bankerne administrerer betalingskonti. For at undgå, at pengereformen får unødigt indflydelse på borgernes og virksomhedernes hverdag og rutiner og for at undgå unødvendig statsliggørelse, bygger den foreslåede pengereform på at overlade administrationen til bankerne – da det vurderes, at Nationalbanken stadig kan bevare den fulde kontrol.

Ingen ændring for kontohaver. Således får ændringerne ingen indflydelse på borgernes og virksomhedernes interaktion med bankerne – bortset fra at anfordringskonti skifter navn til betalingskonti.

Deponering i Nationalbanken. I bankerne får ændringen derimod en markant indflydelse. For at undgå, at bankerne ikke anvender indeståendet på betalingskonti til udlån, skal de deponere et beløb i Nationalbanken, som svarer til det beløb, der til enhver tid indestår på de betalingskonti, de administrerer. Der skal således hver eneste dag ske ændring i den enkelte banks deponeringskonto i Nationalbanken, således at det nøjagtigt svarer til det samlede indestående på betalingskontiene.

Ultimo 2010 havde bankerne indestående på anfordringskonti på 750 mia. kr. Det er det beløb, bankerne skal deponere i Nationalbanken.

Betalingskonti udenfor balancen. Da bankerne efter pengereformens ikrafttrædelse alene fungerer som administrator af betalingskonti, skal indeståendet på disse konti ikke indgå i bankernes balance, men i stedet føres som en post udenfor balancen.^{43, 44}

Kreditfacilitet i Nationalbanken. Bankerne har ikke tilstrækkelig likviditet til at foretage den krævede deponering i Nationalbanken. Derfor etableres der en rentefri kreditfacilitet i Nationalbanken, hvor bankerne får en trækrettedighed, svarende til det deponerede beløb. Denne kredit skal nedbringes i takt med, at bankerne modtager afdrag på deres udlån. Den gennemsnitlige afdragstid estimeres til 6 år, hvorfor kreditten nedbringes over denne periode med 1/6 årligt.

Nedenstående opstilling viser konsekvensen af deponering og kreditfacilitet på bankens balance:

43 Dermed indgår beløbet heller ikke i kravet til likviditet og solvens i bankerne.

44 Anfordringsindestående på konti i bankernes udenlandske afdelinger berøres ikke af pengereformen.

Bankernes balance

Før pengereformen (ultimo 2010)

Efter pengereformen

Aktiver:	<i>mia. kr.</i>	Aktiver:	<i>mia. kr.</i>
Kassebeholdning samt tilgodehavende hos centralbanker og kreditinstitutter.....	604	Kassebeholdning samt tilgodehavende hos centralbanker og kreditinstitutter.....	604
Udlån.....	1.954	Udlån.....	1.954
Beholdning af værdipapirer.....	1.118	Beholdning af værdipapirer.....	1.118
Andre aktiver.....	<u>611</u>	Andre aktiver.....	<u>611</u>
Aktiver i alt.....	4.287	Aktiver i alt.....	4.287
Passiver:		Passiver:	
Gæld til centralbanker og kreditinstitutter.....	767	Gæld til centralbanker og kreditinstitutter.....	1.517
Indlån på anfordring (indland).....	750	Indlån på anfordring (indland).....	Udgår
Indlån på anfordring (udland).....	213	Indlån på anfordring (udland).....	213
Indlån på opsigelse.....	<u>665</u>	Indlån på opsigelse.....	<u>665</u>
Indlån i alt.....	1.628	Indlån i alt.....	878
Andre gældsposter.....	<u>1.500</u>	Andre gældsposter.....	<u>1.500</u>
Gæld i alt.....	3.895	Gæld i alt.....	3.895
Hensættelser, efterstillet kapitalindskud og egenkapital.....	<u>392</u>	Hensættelser, efterstillet kapitalindskud og egenkapital.....	<u>392</u>
Passiver i alt.....	4.287	Passiver i alt.....	4.287
		Ikke-balanceførte poster	
		Betalingskonti.....	750

B. Betalingskonti og ophobningsafgift

Ingen rente. Indeståendet på deponeringskonto i Nationalbanken forrentes ikke, hvilket vil medføre, at bankerne heller ikke forrenter betalingskonti overfor kunderne.

Gebyrer. For at dække omkostningerne til drift af betalingskonti og dertilhørende tjenesteydelser, må bankerne opkræve gebyrer hos kunderne, hvilket vil blive genstand for en konkurrence bankerne imellem.

Sikkert betalingsmiddel. Indskydergarantien på €100.000 i bankerne forsvinder. For ethvert indestående på betalingskonti – uden beløbsbegrænsning – er sikret gennem deponeringen i Nationalbanken.

Lovligt betalingsmiddel. Indestående på betalingskonti – de elektroniske penge – får status af lovligt betalingsmiddel.

Ophobningsafgift. For at motivere til øget omsætningshastighed opkræves en ophobningsafgift af den del af indeståendet på betalingskonti, der overstiger en vis størrelse. Hensigten med indestående på betalingskonti er at betale for køb af varer, betale forfalden gæld eller lignende. Indeståender, som ikke agtes anvendt til disse formål indenfor en overskuelig tidshorisont, bør overgå til en opsparingskonto eller investeres.

Afgiftsfrit indestående. Det tilladte afgiftsfrie indestående på anfordringskonti afmåles i forhold til den enkelte kontohavers likviditetsbehov. Ophobningsafgiften opkræves af kontoførende bank – og videreføres til statskassen.

C. Organisering af Nationalbanken og bankerne

Nationalbanken fortsætter som en selvejende institution. Højeste myndighed er et repræsentantskab, der er bredt sammensat af regering, erhvervsorganisationer, faglige organisationer, økonomer og Samfundsbanken. Repræsentantskabet nedsætter en bestyrelse, som ansætter en direktør til varetagelse af den daglige ledelse.

Nationalbankens opgaver skal være:

- At realisere de – af Folketinget fastsatte – pengepolitiske mål.
- At føre kontrol med bankerne.⁴⁵
- At føre kontrol med Samfundsbanken.
- At lette den internationale samhandel (og bl.a. sørge for en stabil valutareserve i den fornødne størrelse).

Bankernes organisering forbliver uændret. Aktieselskaber, garantsparekasser og andelskasser, samt nuværende ”Lov om Finansiell Virksomhed” fortsætter indtil videre uændret.

Bankernes størrelse begrænses. Bankerne vil fremover fungere som ”investeringsbanker” uden indskydergaranti. Dels for at sikre konkurrencen bankerne imellem, og dels for at undgå systemisk vigtige banker – der ved et kollaps kan få en negativ indflydelse på hele samfundsøkonomien – stilles der begrænsninger for, hvor stor en bank må blive. Fx højst en markedsandel på 20 % for en enkelt bank.

Bankernes opgaver bliver fremover:

- At virke som bank for borgere, virksomheder og det offentlige.
- At finansiere aktiviteter, som ikke dækkes af Samfundsbanken.
- At modtage af indskud på investeringskonti – disse er opsigelseskonti uden sikkerhed.
- At modtage af indskud på betalingsskonti.

II. Samfundsbanken

A. Decentral organisation

Afdeling i hver kommune. Samfundsbanken oprettes af staten og organiseres som en selvejende institution med en afdeling i hver kommune.

Lokale bankråd. Med henblik på at opnå en decentral styring med lokal indflydelse på, hvad indskud fra lokale kunder anvendes til, har hver afdeling et Bankråd, som er valgt lokalt, og som har en række beføjelser, der er knyttet til den lokale aktivitet.

Repræsentantskab og bestyrelse. Hvert lokalt Bankråd udpeger et medlem, som indgår i Samfundsbankens repræsentantskab, der vælger en bestyrelse. Regeringen udpeger også medlemmer til bestyrelsen. Bestyrelsen ansætter en direktør, der er ansvarlig for den daglige drift.

B. Nonprofit-realkredit og sikker opsparing

Udlån på non-profit-vilkår. Lån i Samfundsbanken ydes på nonprofit vilkår – dvs. at låntager skal betale finansieringsomkostninger svarende til Samfundsbankens driftsomkostninger samt tab på nødlidende udlån.

Når der sammenlignes med nuværende driftsomkostninger og tab i realkreditinstitutter, så vil det være overvejende sandsynligt, at finansieringsomkostningerne bliver omkring 0,3 % p.a.

Nonprofit-realkredit. Samfundsbanken finansierer fast ejendom – efter samme belåningsgrænser som det i dag sker i realkreditinstitutterne.

Lån til det offentlige. Derudover yder Samfundsbanken lån til finansiering af offentlige anlægsprojekter og til formål, hvor det offentlige stiller garanti for lånene.

⁴⁵ Nationalbanken overtager dermed kontrolfunktionen fra Finanstilsynet, hvorfor sidstnævnte nedlægges.

Sikker og rentefri opsparing. Til finansiering af udlån modtager Samfundsbanken opsparingsmidler – inkl. pensionsmidler – uden rente fra borgere, virksomheder og det offentlige. Ethvert indestående på opsparingskonto i Samfundsbanken – uanset størrelse – er sikret af staten.

Lokale udlån. Den enkelte afdelings indskud på opsparingskonti genudlånes i størst muligt omfang lokalt.

C. Overtager al realkredit

Overtager realkreditinstitutternes funktion. Realkreditinstitutternes udlånsaktivitet med belåning af fast ejendom overgår til Samfundsbanken. Aktiviteten i realkreditinstitutterne var ultimo 2010 følgende:

Fordeling af realkreditlån på ejendoms kategorier:

	<i>mia. kr.</i>
Boligudlejning.....	234
Industri, håndværk, forretning og kontor.....	283
Ejendomme til sociale og kulturelle formål.....	33
Støttet byggeri.....	148
Ejerboliger og fritidshuse.....	1.373
Landbrug.....	277
Ubebyggede grunde.....	1
I alt lån i danske ejendomme.....	2.349
Lån i udenlandske ejendomme.....	435
Realkreditlån i alt.....	2.784

Obligationerne er afsat således:

	<i>mia. kr.</i>
Indland.....	2.557
Udland.....	227
I alt.....	2.784

De indenlandske obligationer er fordelt således:

Finansielle selskaber.....	1.719
Ikke finansielle selskaber.....	152
Forsikrings- og pensions selskaber.....	494
Offentlig forvaltning og service.....	82
Husholdninger.....	110
I alt.....	2.557

Ultimo 2010 var der et samlet udlån i realkreditinstitutterne med pant i danske ejendomme på 2.349 mia. kr., som skal overtages af Samfundsbanken, hvor eksisterende lån videreføres på non-profit-basis. Derudover er der ydet lån med pant i udenlandske ejendomme for 435 mia. kr., som ikke overtages af Samfundsbanken. De bagvedliggende obligationer er fordelt på en række investorer, hvoraf 2.557 mia. kr. er investorer i Danmark, og resten er afsat til investorer fra udlandet.

Overgangsfase på 6 år. For dels at være i stand til at gennemføre konverteringen arbejdsmæssigt og dels for at kunne håndtere de likviditetsmæssige udfordringer, sker konverteringen løbende over en periode på 6 år med 1/6 hvert år. Allerede fra pengereformens ikrafttrædelse etableres samtlige nye udlån i Samfundsbanken, og realkreditinstitutternes aktivitet er alene at afvikle eksisterende lån.

Mere ...

Vedr. pengereformen

Josh Ryan-Collins, Tony Greenham & Richard Werner: *Where Does Money Come From? A guide to the UK monetary and banking system*. New Economics Foundation, 2011.

James Robertson: *Future Money. Breakdown or breakthrough?* Green Books, 2012.

Joseph Huber & James Robertson: *Creating new money. A monetary reform for the information age*. New Economics Foundation, 2000.

Richard A. Werner m.fl.: *Towards a twenty first century banking and monetary system*. New Economics Foundation & Positive Money, 2010.

Vedr. grundskyldreformen

Fred Harrison: *Sølvkuglen*. Den Danske Henry George Forening, 2010.

Lars Bækgaard, Karen Margrethe Kirk, Poul Gerhard Kristiansen og Ejnar Pedersen: *Jordens bedste løsning*. Danmarks Retsforbund, 1999.

Betænkning vedrørende fuld grundskyld. Afgivet den 13. oktober 1954 af den af Finansministeren nedsatte kommission til undersøgelse af spørgsmålet i forbindelse med gennemførelse af fuld grundskyld. Betænkning nr. 110, 1954.

Vedr. basisindkomstreform

Erik Christensen: *Borgerløn. Fortællinger om en politisk idé*. Hovedland, 2000.

Per Sørensen: *Hvordan basisindkomst kunne fungere og finansieres*. basisindkomst.dk, 2011.

Tideman, Nicolaus & Kwok Ping Tsang: *Seigniorage as a Source for a Basic Income Guarantee*. Basic Income Studies, An International Journal of Basic Income Research Vol. 5, Issue 2. Research Note, December 2010.

Vedr. samtænkningen af de tre reformer

Julian Pratt: *Stewardship Economy: Private property without private ownership*. Lulu, 2011.

James Robertson: *Sharing the Value of Common Resources. Citizen's Income in a Wider Context*. jamesrobertson.com, 2009.

syntesetanken.dk

Vejen til en bærdygtig demokratisk markedsøkonomi